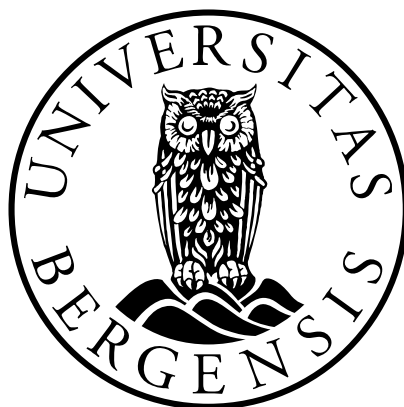

Ansatte i skolen sin meldeplikt til barnevernet

Kandidatnummer: 62

Antall ord: 14934

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

01.06.18

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1. Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling	3
1.2 Aktualitet.....	3
1.3 Avgrensning av oppgaven.....	4
1.4 Metode.....	6
1.5 Fremstillingen videre.....	8
2. Generelt om taushets-, melde- og opplysningsplikt	9
2.1 Taushetsplikt	9
2.1.1 Hva er taushetsplikt?	9
2.1.2 Taushetsbelagte opplysninger i skolen.....	9
2.1.3 Taushetsplikt mellom kollegaer i skolen.....	14
2.1.4 Taushetsplikt på tvers av etatene.....	15
2.1.5 Unntak fra taushetsplikten.....	15
2.1.6 Sentrale hensyn bak reglene om taushetsplikt.....	16
2.2 Meldeplikt	17
2.2.1 Hva er meldeplikt?	17
2.2.2 Meldeplikten i skolen	17
2.2.3 Sentrale hensyn bak meldeplikten.....	18
2.3 Kort om utfordringer med taushetsplikten og meldeplikten i skolen.....	19
2.3.1 Særlige utfordringer ved taushetsplikt i skolen.....	19
2.3.2 Særlige utfordringer ved meldeplikten i skolen	20
3. Innholdet i melde- og opplysningsplikten.....	21
3.1 Mishandling i hjemmet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt	21
3.2 Nærmere om mishandling	21
3.3 Nærmere om annen alvorlig omsorgssvikt.....	26
3.3.1 Manglende undersøkelse og behandling	26
3.3.2 Særlige behandlings- og opplæringsbehov	30
3.3.3 Daglig omsorg, personlig kontakt og trygghet.....	31
3.3.4 Foreldre ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.....	34
3.4 Vedvarende alvorlige atferdsvansker	34

3.5	Hva ligger i «grunn til å tro»?	37
4.	Sanksjoner	42
4.1	Brudd på taushetsplikten	42
4.2	Brudd på meldeplikten	42
5.	Lovendringer/de lege ferenda	43
	Litteraturliste	46

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Denne masteroppgaven handler om ansatte i skolen sin meldeplikt til barnevernet når det er grunn til å tro at et barn blir utsatt for mishandling i hjemmet, det foreligger annen alvorlig omsorgssvikt eller barnet har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. opplæringslova¹ § 15-3 andre ledd, jf. barnevernloven² § 6-4 andre ledd. Problemstillingen som reises er når meldeplikten til barnevernet inntreer. Dette spørsmålet knytter seg hovedsakelig til vurderingen av hva som ligger i lovens begreper «mishandling», «alvorlig omsorgssvikt», «vedvarende alvorlige atferdsvansker» og formuleringen «grunn til å tro».

Temaet er interessant fordi de ansatte i skolen kan stå overfor en vanskelig skjønnsmessig vurdering når de skal bedømme om meldeplikten til barnevernet har inntredd. Dette kompliseres ytterligere ved at ansatte i skolen er underlagt en lovbestemt taushetsplikt. Både reglene om meldeplikt og taushetsplikt bygger på flere ulike hensyn som alle er viktige på hver sin måte.

1.2 Aktualitet

Spørsmålet om når meldeplikten inntreer er aktuelt fordi mishandling og omsorgssvikt mot barn stadig forekommer i samfunnet. I en forekomstundersøkelse foretatt i 2007 og 2015, kom det frem at 21 % av ungdom har blitt utsatt for fysisk vold under oppveksten, og at 6 % har vært utsatt for grov vold av en forelder.³

Ansatte i forvaltningen og flere konkrete yrkesgrupper har en lovpålagt meldeplikt til barnevernet. Til tross for dette, er det flere som kvier seg for å melde fra. Noen av årsakene til dette nevnes i NOU 2017:12. Den aktuelle NOU er et resultat av at regjeringen i 2015 opprettet et utvalg som skulle gjennomgå saker der barn hadde blitt utsatt for mishandling, seksuelle overgrep og alvorlig omsorgssvikt. Mandatet var å kartlegge hvorvidt sakene ble

¹ lov 17. Juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova – oppll).

² lov 17. Juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven – bvl).

³ Mossige & Stefansen (2016).

behandlet på en god og forsvarlig måte, eller om det hadde vært svikt i det offentlige tjenesteapparatet. Det skulle også drøftes mulige endringer og tiltak som kan forebygge eller forhindre slik svikt i fremtiden. Utvalget intervjuet både tjenestepersoner og mennesker som selv har vært utsatt for mishandling, overgrep og alvorlig omsorgssvikt. Flere tjenestepersoner uttalte at det ofte er krevende å være den som fatter mistanke. Dette ble blant annet begrunnet med at en er redd for å trå feil, og at en har et ønske om å være sikker før en melder fra. Det ble også fremhevet hvordan det kan eksistere ulike oppfatninger av hva som ligger i formuleringen «grunn til å tro», som blir brukt i de ulike lovbestemmelsene om meldeplikt.⁴

I utredningen ble det videre fremhevet hvordan det i lærerutdannelsen er et stort fokus på reglene om taushetsplikt, og mindre fokus på meldeplikten. Som en kilde viser utredningen til undersøkelser gjort av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress i 2007 og 2015. Det kom her frem at flere kommende førskolelærere, grunnskolelærere og barnevernspedagoger opplevde at de ikke hadde god nok kunnskap om omsorgssvikt, fysiske og seksuelle overgrep, og at de ikke følte seg godt nok rustet til å hjelpe barn i risiko.⁵ Det er ikke noe som tyder på at de ansatte i skolen ikke er klar over at de har en meldeplikt til barnevernet. Det som virker å være utfordringen er at flere ikke vet *når* meldeplikten inntreffer ettersom dette er en skjønsmessig vurdering som kan være vanskelig å vurdere i praksis.

Flere av intervjuobjektene i utredningen ytret et ønske om at offentlige tjenestepersoner skal få enda bedre opplæring om tegn på mishandling, seksuelle overgrep og omsorgssvikt og meldeplikten knyttet til dette. Det ble påpekt at det her er rom for kompetanseheving både under grunnutdanningen og gjennom ytterligere kursing på jobb.⁶

1.3 Avgrensning av oppgaven

Plikten til å dele opplysninger med andre offentlige etater, heriblant barneverntjenesten, har flere betegnelser. Vanlige begreper er blant annet «opplysningsplikt», «meldeplikt» og «varslingsplikt». Betegnelsene brukes om hverandre både i dagligtale og i juridiske tekster. Spørsmålet er om betegnelsene har forskjellig innhold, eller om det er tale om synonymer. I

⁴ NOU 2017: 12, s. 59.

⁵ Ibid. s. 65 (Originalkilde: Øverlien & Moen (2016) s. 50-56).

⁶ Ibid. s. 59.

juridisk teori påpekes det at det ikke er noe sikkert skille mellom begrepene i lovgivningen.⁷ Dette gjør det nødvendig å klargjøre hvordan jeg vil benytte begrepene.

Dersom en tar utgangspunkt i ordlyden, kan det virke naturlig å kategorisere «meldeplikten» og «varslingsplikten» som plikten en har til å melde fra til den aktuelle etaten på *eget initiativ*, mens «opplysningsplikten» betegner plikten til å dele opplysninger og informasjon *ved forespørsel* fra etaten.⁸ I denne teksten vil fokuset være på den aktive delen av plikten, altså plikten til på eget initiativ å dele informasjon dersom vilkårene for dette er oppfylt. Jeg vil benytte begrepet «meldeplikt».

Meldeplikten til barnevernet gjelder både offentlig myndighet⁹ generelt, og utvalgte yrkesgrupper/profesjoner, jf. bvl. § 6-4 andre og tredje ledd. Eksempler på personer med meldeplikt er ansatte i skole og barnehage, helsepersonell, politi, sosialarbeidere, meklingsmenn i ekteskapsaker, osv. Denne masteroppgaven vil ta for seg ansatte i skolen sin meldeplikt jf. oppl. § 15-3 andre ledd.

Ansatte i skolen har som alle andre i samfunnet avvergingsplikter gjennom straffeloven. Disse er ikke begrenset til bestemte yrkesgrupper. Særlig aktuelle er plikten til å avverge alvorlig personskade eller ulykke jf. straffeloven¹⁰ § 287 og plikten til å avverge alvorlige straffbare handlinger jf. strl. § 196. Noen ganger vil det foreligge både meldeplikt til barneverntjenesten og avvergingsplikt etter straffeloven. Dersom en ansatt i skolen for eksempel har sterk mistanke om at et barn blir/vil bli utsatt for seksuelle overgrep, vil han/hun kunne ha plikt til både å avverge lovbruddet ved å gripe inn og/eller varsle politiet jf. strl. § 196, og å melde fra til barnevernet jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Denne masteroppgaven er avgrenset til å behandle meldeplikten til barnevernet.

Bvl. § 6-4 andre ledd utvider meldeplikten til å gjelde situasjoner der det er grunn til å tro at det er fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel. Dette gjelder også ansatte i skolen. Punktet om menneskehandel vil ikke bli behandlet i denne masteroppgaven, fordi jeg ønsker å ha størst mulig plass til å utdype mishandling, alvorlig omsorgssvikt og vedvarende alvorlige

⁷ Kjønstad, Syse og Kjelland (2017) s. 182.

⁸ En slik inndeling er også gjort hos Andersen (2008) s. 29.

⁹ Jf. lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven-fvl) § 1.

¹⁰ lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven-strl).

atferdsvansker. Valget er basert på en antakelse av at det er slike situasjoner som forekommer oftest i praksis.

I oppl. § 15-3 første ledd er det stadfestet en oppmerksomhetsplikt for de ansatte i skolen. Denne handler om at en skal være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten. Det finnes også retningslinjer og rutiner for *hvordan* en skal melde fra til barnevernet. For å få størst mulig plass til behandlingen av vilkårene i oppl. § 15-3 andre ledd, har jeg valgt å ikke inkludere disse sidene av meldeplikten i masteroppgaven. Fokuset er på de rettslige vilkårene for at meldeplikten skal inntre.

1.4 Metode

Hovedmålet med den metodiske fremgangsmåten har vært å kartlegge det materielle innholdet i oppl. § 15-3 andre ledd.

Oppl. § 15-3 andre ledd er en bestemmelse som etter ordlyden krever skjønnsmessige vurderinger. Behovet for flere tolkningsfaktorer er derfor større enn dersom ordlyden hadde vært helt klar og utvetydig. Praksis fra Høyesterett har tradisjonelt stor rettskildemessig vekt som tolkningsfaktor. Når det gjelder oppl. § 15-3 andre ledd, har jeg imidlertid ikke funnet noen dommer fra Høyesterett som konkret tar opp spørsmålet om når de ansatte i skolen sin meldeplikt inntre. Rettsavgjørelsene jeg har tatt i bruk er avgjørelser som bidrar til å illustrere mer generelle poeng ved meldeplikten. Få av sakene gjelder ansatte i skolen sin meldeplikt helt konkret, men bidrar likevel til å belyse hva som muligens ligger i begrepet «grunn til å tro» jf. oppl. § 15-3 andre ledd, og hva som kan kategoriseres som mishandling, alvorlig omsorgssvikt og vedvarende alvorlige atferdsvansker etc. I flere av dommene jeg har valgt ut viser retten til fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker sitt vedtak i avgjørelsen sin. Dette er normalt ikke sett på som en kilde med noe selvstendig rettskildemessig vekt, men det er likevel med på å belyse hvordan regelsettene anvendes i praksis. I tillegg til mangel på konkret rettspraksis som tar opp meldeplikten jf. oppl. § 15-3 andre ledd (og bvl. § 6-4 andre ledd), er det slik at de ansatte i skolen sine bekymringsaker er forskjellige fra sak til sak. Dette betyr at selv om det hadde vært mer rettspraksis på området, så ville de fått begrenset prejudikatverdi for hvert enkelt tilfelle.

Ved mangel på helt konkret rettspraksis angående meldeplikten inntreden, må det også poengteres at forarbeider og juridisk litteratur er hyppig brukt i denne masteroppgaven.

Jeg har også blant annet vist til et rundskriv utarbeidet for ansatte i skolen angående meldeplikten til barnevernet.¹¹ I tillegg viser jeg til ulike veiledere. Dette er kilder uten rettskildemessig vekt. De er likevel med på å belyse hvordan en kan forholde seg til regelsettene i praksis.

I forståelsen av oppl. § 15-3 har jeg måttet ta i bruk mye kilder knyttet til den generelle, men stort sett likelydende bestemmelsen om meldeplikt i bvl. § 6-4 andre ledd. Årsaken til dette er at forarbeidene til oppl. § 15-3 andre ledd ikke utdyper innholdet av meldeplikten noe nærmere.¹² I forarbeidene til oppl. står det: «Strengt regler om taushetsplikt ville sette grenser for muligheten til slikt samarbeid på tvers av etatsgrensene som ofte er en forutsetning for å gi elever med særskilte problemer et tilfredsstillende totaltilbud. Av den grunn valgte en i 1991 og 1992 å innføre særregler i gsl. § 42 b og lvgo. § 34 a om at tilsatte som arbeider innenfor rammen av disse lovene, uten hinder av taushetsplikten av eget tiltak skal gi barneverntjenesten opplysninger der det er grunn til å tro at barn blir mishandlet, eller det foreligger alvorlig omsorgssvikt. **Bestemmelsene tilsvarer barnevernloven § 6-4 og har således ikke selvstendig betydning, men er tatt inn av pedagogiske grunner**». (min utheving)¹³ Dette viser hvordan kilder relatert til bvl. § 6-4 andre ledd, også må brukes for å tolke oppl. § 15-3 andre ledd.

Barn og familiers rettigheter er beskyttet i ulike bestemmelser om menneskerettigheter, f.eks. i Grunnloven¹⁴, EMK¹⁵ og BK¹⁶. Både EMK og BK har blitt inkorporert i norsk lovgivning og har forrang ved motstrid med annen lovgivning jf. menneskerettsloven¹⁷ § 2. I denne oppgaven har jeg valgt å vise til relevante bestemmelser der dette er aktuelt. På grunn av plasshensyn har jeg ikke hatt anledning til å gå inn i dypere analyser av disse kildene.

¹¹ Udir 10-2012.

¹² Hverken NOU 1995: 18 og Ot.prp. nr. 46 (1997-1998) gir noe utdypende kommentarer på dette feltet.

¹³ NOU 1995: 18, punkt. 14.4.2.

¹⁴ Kongeriket Noregs Grunnlov av 17. Mai 1814 (Grunnloven – Grl).

¹⁵ Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK).

¹⁶ FNs konvensjon om barns rettigheter (BK).

¹⁷ lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven – mrl).

1.5 Fremstillingen videre

Det første som vil drøftes er reglene om taushetsplikt. Det vil bli redegjort for og drøftet hvordan taushetsplikten stiller seg i skolen, samt hensyn og utfordringer med den. Deretter vil jeg kort presentere meldeplikten i skolen, samt hensyn og utfordringer med denne.

Videre vil fokuset være på innholdet i meldeplikten til barnevernet jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Jeg vil vurdere hva som ligger i mishandling, hva som ligger i andre former for alvorlig omsorgssvikt og hva som ligger i vedvarende alvorlige atferdsvansker. Deretter vil jeg drøfte nærmere hva som ligger i formuleringen «grunn til å tro».

Nærmere slutten vil jeg kort nevne strafferettslige sanksjoner ved brudd på henholdsvis taushetsplikten og meldeplikten.

Under min skriving av masteroppgaven ble det vedtatt lovendringer i blant annet oppl. og bvl. Disse har imidlertid ikke trådt i kraft. I slutten av masteroppgaven vil jeg presentere de nye bestemmelsene, og foreta en kort sammenligning med de någjeldende bestemmelsene.

2. Generelt om taushets-, melde- og opplysningsplikt

2.1 Taushetsplikt

2.1.1 Hva er taushetsplikt?

Taushetsplikt kan defineres som at: «Informasjon ikke skal videreformidles til andre enn den opplysningene direkte gjelder».¹⁸ For ansatte i skolen innebærer taushetsplikten at den ansatte hverken muntlig eller skriftlig skal dele sensitiv informasjon om en elev som en får kunnskap om i tjenesten. Taushetsplikten innebærer også en plikt til å oppbevare taushetsbelagte opplysninger på en betryggende måte.¹⁹ Se mer om dette i beskrivelsen av «Sosialkuratordommen» i punkt 2.1.2.

I skolen er det vanlig prosedyre at de ansatte må signere en taushetsplikterklæring i forbindelse med ansettelsen. Her må de skrive under på at reglene om taushetsplikt er forstått.²⁰

2.1.2 Taushetsbelagte opplysninger i skolen

Det fremgår av oppl. § 15-1 første ledd at «Forvaltningslova gjeld for verksemd som etter lova her blir driven av forvaltningsorgan, med de særreglane som er fastsette i lova her».

Det er ingen egen personlig regel om taushetsplikt i opplæringslova. De ansatte i skolen må forholde seg til forvaltningslovens regler om taushetsplikt. Dette regelsettet gjelder også private skoler, jf. oppl. § 15-1 andre ledd.

I forvaltningsloven er reglene om taushetsplikt plassert i §§ 13-13 f. Den generelle bestemmelsen om taushetsplikt er fvl. § 13. Taushetsplikten gjelder her: «Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan» jf. fvl. § 13 første ledd. I skolen gjelder

¹⁸ Kjørstad, Syse og Kjelland (2017) s. 155.

¹⁹ Grongstad (2014) s. 128.

²⁰ For eksempel på erklæring, se <http://www.skoledata.net/Kommune/Skjema/Sk5/sk5-32.htm>. (sist sjekket 28.05.18).

taushetsplikten derfor alt fra lærere og assistenter, til rengjøringspersonale og vaktmestere. Selv om privatskoler ikke er offentlige organer, får fvl. § 13 også anvendelse på ansatte her. Dette er bestemt i oppl. § 15-1 andre ledd, forutsatt at den aktuelle privatskolen er godkjent etter oppl. § 2-12.

Taushetsplikten omfatter ikke alle opplysninger. Det må dreie seg om: «(...)Det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om: 1) noens personlige forhold (...)» jf. fvl. § 13 første ledd.

Spørsmålet blir så hva som menes med «noens personlige forhold» jf. fvl. § 13 første ledd.

Ordlyden i begrepet trekker i retning av taushetsplikten rammer opplysninger som en vanligvis ønsker å holde privat. Dette bekreftes i juridisk litteratur. Eckhoff og Smith skriver i sin bok om forvaltningsretten at begrepet «personlig» innebærer at det må dreie seg om noe en vanligvis ønsker å holde for seg selv.²¹ I forvaltningslovens forarbeider står det i tilknytning til § 13: «Som typisk personlige nevnes opplysninger om slektskaps-, familie- og hjemforhold, fysisk og psykisk helse, karakter og følelsesliv».²²

I følge juridisk teori må en vurdere hva en alminnelig person ville ønsket å holde privat. Det skal ikke tas hensyn til at personen det er tale om f.eks. er spesielt sensitiv eller spesielt bekymringsfri når det gjelder deling av informasjon. Dette begrunnes i juridisk teori med bestemmelsens bruk av ordet «vanlig».²³

På sine hjemmesider deler Barneombudet eksempler på hva som typisk vil gå inn under elevens personlige opplysninger i skolesammenheng. Dette har ingen rettslig vekt. Likevel er det med på å belyse hva slags opplysninger som i praksis finnes i skolen, og som i utgangspunktet er taushetsbelagte. Eksempelene som nevnes er at en elev er usikker eller engstelig, at eleven har stort skolefravær og eventuelt årsaken til dette, dårlig hygiene, opplysninger om elevens atferd overfor lærere og elever, elevens innsats/resultater på skolen og reaksjoner og følelser knyttet til en lærer.²⁴

²¹ Eckhoff og Smith (2014) s. 238.

²² Ot.prp. nr. 3 (1976-1977) s. 14.

²³ Woxholth (2011) s. 265.

²⁴ Barneombudets internettside: <http://barneombudet.no/for-voksne/voksne-hjelper-barn/skole/taushetsplikt-pa-skolen/> (sist sjekket 28.05.18).

Fvl. § 13 andre ledd utelukker direkte følgende informasjon fra taushetsplikten: «(...) fødested, fødselsdato og personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted, med mindre slike opplysninger røper et klientforhold eller andre forhold som må anses som personlige. (...)». Paragrafen ramser opp opplysninger som i utgangspunktet er nøytrale, men som kan bli sensitive dersom visse omstendigheter foreligger. I forarbeidene er det fremhevet at en i vurderingen av om opplysningene er underlagt taushetsplikt, bør vektlegge om de er egnet til å «bidra til å utlevere eller skade vedkommende person i allmennhetens øyne».²⁵ Et praktisk eksempel er en situasjon der skolen blir forespurt om et barns adresse, og barnet oppholder seg på en barnevernsinstitusjon.²⁶ Dette må anses som personlig og taushetsbelagt, og dersom ingen andre unntak gjelder, må skolen få samtykke fra barnet/dets foreldre for å kunne dele adressen, jf. fvl. § 13 a. nr.1. Et annet eksempel er dersom forelder(e) til barnet sitter i fengsel og adressen er til fengselet. En ellers «uskyldig» opplysning om bopel, vil her avsløre noe som anses personlig, altså at en av foreldrene til barnet sitter i fengsel for å ha begått en straffbar handling.

Enkelte yrkesgrupper har også taushetsplikt vedrørende noens fødested, fødselsdato og personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted, uavhengig av om disse kan røpe klientforhold eller andre personlige opplysninger eller ikke. Dette gjelder blant annet ansatte i barneverntjenesten jf. bvl. § 6-7 andre ledd, første punktum og NAV-ansatte jf. NAV-loven²⁷ § 7 første ledd andre punktum og sosialtjenesteloven²⁸ § 44 andre ledd første punktum. En forklaring på den skjerpede taushetsplikten kan være at det at en får hjelp fra barnevernet og/eller NAV kan anses som personlige opplysninger. Det er ikke noe alle gjør, i motsetning til det å gå på skole. Dersom f.eks. barnevernet deler noens adresse, avslører den at personen er involvert med barnevernet.

Taushetsplikten begrenser seg til opplysninger en får «i forbindelse med tjenesten og arbeidet» jf. fvl. § 13 første ledd. For ansatte i skolen kan et praktisk tilfelle være at en lærer ser nabobarnet bli slått av en forelder på fritiden. I utgangspunktet vil ikke dette være en

²⁵ Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 13.

²⁶ Grongstad (2014) s. 130.

²⁷ lov 16. juni 2006 nr. 20 om arbeids- og velferdsforvaltningen (arbeids- og velferdsforvaltningsloven- NAV-loven).

²⁸ lov 18. desember nr. 131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (sosialtjenesteloven-sotjl).

opplysning læreren har fått «i tjenesten», og den vil derfor ikke være taushetsbelagt. Dersom læreren har fått opplysningen i kraft av at han/hun er ansatt i skolen, kan det likevel anses som ervervet «i tjenesten» og bli taushetsbelagt jf. fvl. § 13.

En kjent avgjørelse fra Høyesterett som illustrerer taushetspliktens vurderingsmomenter i praksis er Sosialkurator-dommen i Rt. 1989 s. 1363. Selv om saken ikke gjaldt en person ansatt i skolen, har den overføringsverdi fordi den inneholder uttalelser om forståelsen av fvl. § 13. Saken handlet om en sosialkurator som ble betrodd personlige opplysninger på en privat fest. Sosialkuratoren spredte opplysningene videre uten samtykke fra den som hadde betrodd seg til henne. På bakgrunn av dette og flere andre episoder med spredning av sensitive opplysninger, ble sosialkuratoren tiltalt for brudd på taushetsplikten jf. strl. (1902) § 121 første ledd (§ 290 i dagens straffelov). Det var imidlertid usikkert om hun hadde fått informasjonen i kraft av stillingen sin som sosialkurator jf. fvl. § 13 første ledd, eller om den var meddelt henne på fritiden som privatperson, og således ikke var dekket av taushetsplikten. I tingretten ble kvinnen frikjent. Retten kom frem til at det ikke kunne bevises at kvinnen hadde fått opplysningene «i forbindelse med tjenesten eller arbeidet» fordi betroelsen hadde skjedd uoppfordret på en privat fest. Dette var Høyesterett uenig i, og uttalte følgende på s. 1365 i dommen:

«Det er nok så - som anført av herredsretten - at E gav sine meget sensitive opplysninger til tiltalte under en privat fest. Etter mitt skjønn må disse opplysninger likevel anses gitt tiltalte i hennes egenskap av sosialarbeider. I domsgrunnene er fremholdt at E - i forbindelse med et nervøst sammenbrudd - følte trang til å snakke om noe privat med tiltalte, som hun visste var sosialarbeider. Tiltalte må etter mitt syn ha oppfattet Es henvendelse som en appell til henne qua sosialarbeider, idet hun straks gav uttrykk for at det var bedre at E oppsøkte henne neste dag på kontoret. Det saksforhold herredsretten på dette punkt har funnet bevist og lagt til grunn, fyller etter mitt syn kravene til straffbar krenkelse av taushetsplikt i forhold til personlige opplysninger meddelt «i forbindelse med tjenesten eller arbeidet».²⁹

Dommen viser at det ikke kun er opplysninger en får på selve arbeidsplassen i løpet av arbeidsdagen som er taushetsbelagt. Dersom den ansatte har fått opplysningene i kraft av sin stilling, må det anses å være mottatt «i forbindelse med tjenesten eller arbeidet». I slike tilfeller har den ansatte taushetsplikt om de aktuelle opplysningene.

²⁹ Rt. 1989 s. 1363 på side 1365 i dommen.

I dommen ble det også fremhevet hvordan taushetsplikten innebærer en plikt til å oppbevare sensitive dokumenter forsvarlig måte. Sosialkuratoren hadde oppbevart dokumentene lett tilgjengelig i leiligheten sin. Dette ble av Høyesterett omtalt som «skjødesløs» oppbevaring.³⁰ At fvl. § 13 også stiller krav om forsvarlig oppbevaring kommer indirekte frem av selve bestemmelsen, der det står at en «(...) plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til (...)». For at noen ikke skal få adgang eller kjennskap til opplysninger, må det foretas tiltak for å forhindre dette. I fvl. § 13 c andre ledd står det mer konkret: «Dokumenter og annet materiale som inneholder opplysninger undergitt taushetsplikt, skal forvaltningsorganet oppbevare på betryggende måte». Det kan her dras en kobling til personopplysningsloven³¹ § 13 om krav til informasjonssikkerhet når det gjelder behandling av personopplysninger.

Ansatte i skolen må med andre ord være påpasselige med hvordan de oppbevarer taushetsbelagte dokumenter. Et eksempel fra teorien er at en lærer lar sine papirer ligge på skrivebordet, slik at rengjøringspersonale og andre kan lese det som står om eleven. Dette vil i utgangspunktet være en oppbevaring i strid med reglene om taushetsplikt.³²

For ansatte i skolen kan et praktisk eksempel i forbindelse med taushetsplikten være dersom en lærer får en telefon angående en elev fra en forelder på kveldstid. Forelderens kontakter da ofte læreren i kraft av at han/hun er læreren til barnet. Opplysninger om personlige forhold vil her være taushetsbelagt, selv om læreren teknisk sett ikke er på jobb. Et grensetilfelle som kan være vanskelig å vurdere er der læreren er venn med en av foreldrene utenom skolen. Her er læreren i en dobbeltrolle; både lærer til hans/hennes barn og forelderens venn. Det avgjørende for om de personlige opplysningene som meddeles vil være taushetsbelagte eller ikke, er hvorfor og hvordan læreren blir betrodd. Det tryggeste i slike tvilstilfeller vil uansett være å innhente samtykke til å dele informasjonen videre. Dersom det er tale om opplysninger som gir grunn til å tro at det foreligger mishandling, alvorlig omsorgssvikt eller vedvarende atferdsvansker, trenger ikke læreren samtykke for å dele opplysningene med barnevernet. Se nærmere om dette i punkt 2.2.2 og punkt 3

³⁰ Ibid.

³¹ lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven – popplyl).

³² Kjønstad (2014) s. 37.

I følge fvl. § 13 tredje ledd gjelder også taushetsplikten etter vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet. Loven stenger også for å benytte taushetsbelagte opplysninger i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre. Dette er presiseringer som illustrerer hvordan taushetsplikten følger hver enkelt ansatt i skolen. I juridisk teori påpekes det hvordan disse bestemmelsene er nødvendig for å realisere formålene bak reglene om taushetsplikt.³³ Se punkt 2.1.6 for formål bak reglene om taushetsplikt.

2.1.3 Taushetsplikt mellom kollegaer i skolen

Noen ganger kan en stille seg spørsmålet om ikke ansatte i skolen kan ha behov for å dele taushetsbelagt informasjon med hverandre. Dette er ikke uproblematisk, fordi taushetsplikten også gjelder innad blant skolepersonalet.

Hovedregelen er at en ansatt i skolen kan dele taushetsbelagte opplysninger med en annen kollega dersom denne har behov for informasjonen i sitt arbeid med eleven. Dette fremgår av fvl. § 13 b. nr. 3, der det står at taushetsplikten ikke er til hinder for «at opplysningene er tilgjengelig for andre tjenestemenn innen organet eller etaten i den utstrekning som trengs for en hensiktsmessig arbeids- og arkivordning, bl.a. til bruk ved vegledning i andre saker». Dette betyr at ansatte i skolen kan dele taushetsbelagte opplysninger med hverandre, dersom dette er begrunnet i at mottakeren av informasjonen har behov for informasjonen i sitt arbeid med eleven. Dette gjelder både mellom «likestående» kollegaer og mellom ansatte og ledelsen. Kort oppsummert kan ikke de ansatte i skolen danne seg en generell «taushetsklubb», der de fritt diskuterer taushetsbelagte opplysninger om elevene med hverandre uten mål og mening. Det er imidlertid stor forskjell på å diskutere elever på lærerværelset bare med formål om å «sladre» og det å diskutere en elev basert på at begge har ansvar for eleven, og for å finne ut av hvordan de skal håndtere problemer relatert til han/henne.

Dersom en ansatt i skolen ønsker å betro seg om en elevs personlige forhold til en annen kollega som ikke har noe behov for denne informasjonen i sitt arbeid med eleven, og ingen av

³³ Woxholth (2011) s. 282.

de andre unntakene foreligger (for eksempel at informasjonen er alminnelig kjent jf. fvl. § 13 a. nr.3) må han/hun enten innhente samtykke fra barnet/dets foreldre, eller anonymisere opplysningene slik at det ikke er mulig å gjenkjenne hvem han/hun snakker om. En som deler informasjon uten å f.eks. nevne navn, kan likevel bryte taushetsplikten dersom delingen er gjort på en måte som gjør at mottakeren av informasjonen kan identifisere hvem det er tale om. Essensen i plikten er at opplysningene ikke skal deles med andre, med mindre unntak fra reglene kan gjøres gjeldende.

2.1.4 Taushetsplikt på tvers av etatene

Når det gjelder deling av taushetsbelagt informasjon på tvers av etater er regelen at taushetsbelagte opplysninger kan deles der dette tjener som en del av avgiverorganets oppgaver, jf. fvl. § 13 b. nr. 5. Et eksempel som nevnes i teorien er at skolen sender opplysninger til helsetjenesten for å få informasjon om hvordan en kan tilrettelegge for et barn med en spesiell sykdom.³⁴

2.1.5 Unntak fra taushetsplikten

Det finnes flere begrensninger i taushetsplikten. Forvaltningsloven deler opp i begrensninger der det ikke er behov for beskyttelse jf. fvl. §13 a. og begrensninger ut fra private eller offentlige interesser jf. fvl. § 13 b. Praktisk viktige unntak er som nevnt overfor fvl. § 13 a. nr. 3 om ansattes mulighet til å dele informasjon der det trengs i arbeidet og fvl. § 13 b. nr. 5 om muligheten til å i enkelte tilfeller dele opplysninger på tvers av etatene.

Et av grunnlagene en kan dele taushetsbelagte opplysninger på, er ved samtykke fra den som opplysningene gjelder, jf. fvl. § 13 a. nr. 1. I praksis er det vanlig å få eleven/foreldrene til å skrive under på en samtykkeerklæring for å kunne dele opplysninger som i utgangspunktet er taushetsbelagte. Når det gjelder deling av taushetsbelagt informasjon med f.eks. en ny skole, blir innhenting av samtykke i teorien beskrevet som noe en bør gjøre *uansett* om en kommer frem til at delingen kan gå inn under noen av de andre unntakene fra taushetsplikten i fvl.

³⁴ Grongstad (2014) s. 132.

Dette begrunnes med at det bidrar til et godt tillitsforhold mellom barnet/foreldrene og skolen.³⁵

Bruk av samtykke er også praktisk i tilfeller der en ansatt i skolen mener opplysninger bør deles med barnevernet, men situasjonen ikke er så alvorlig at meldeplikten har inntrådt.

2.1.6 Sentrale hensyn bak reglene om taushetsplikt

I Norge er det ytringsfrihet jf. Grl. § 100 og EMK art. 10. Dette innebærer at vi har en stor frihet når det gjelder informasjonen vi kan dele med andre. Det er i utgangspunktet stor åpenhet rundt staten og kommunens arbeid. Dette kommer til uttrykk i offentlighetsloven³⁶ § , som stadfester hensynet til ytrings- og informasjonsfrihet, demokratisk deltakelse, rettsikkerhet for den enkelte, tilliten til det offentlige og kontrollen fra allmennheten. Videre står det i paragrafen at loven skal legge til rette for videre bruk av offentlig informasjon. På bakgrunn av dette gir loven innsynsrett i virksomheten som drives av forvaltningsorganer. Hovedregelen i offl. § 3 er at en god del dokumenter må være åpne for innsyn dersom ikke noe annet følger av lov.

Ytringsfriheten og innsynsretten kan imidlertid ikke gjelde ubegrenset. Et annet sentralt hensyn er personvern og retten til privatliv. Dette fremgår blant annet av juridisk teori, der det påpekes at «Taushetsplikten utgjør et sentralt element i personvernet, som bygger på et menneskesyn der individet har en egenverdi og rett til beskyttelse av sfæren rundt sitt privatliv».³⁷ Retten til beskyttelse av privat- og familieliv er i norsk rett også stadfestet i Grl. § 102 og EMK art. 8.

En annen sentral begrunnelse for reglene om taushetsplikt, er at det kan gjøre det lettere å betro seg til de aktuelle tjenestepersonene.³⁸ Regler om taushetsplikt gir trygghet for at det som blir fortalt i utgangspunktet ikke blir delt videre. En mulighet til ubegrenset videreføring av sensitiv informasjon, kan føre til at færre oppsøker tillitspersoner for hjelp (f.eks. lærere).

³⁵ Grongstad (2014) s. 130-132.

³⁶ lov 19. Mai 2006 nr. 16 om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova – offl).

³⁷ Kjønstad, Syse og Kjelland (2017) s. 159.

³⁸ Ibid s. 159.

2.2 Meldeplikt

2.2.1 Hva er meldeplikt?

Meldeplikten er en juridisk plikt ansatte i forvaltningen og flere utvalgte profesjoner har til å melde fra og dele opplysninger med andre offentlige instanser dersom visse vilkår er oppfylt. En sentral meldeplikt er meldeplikten til barnevernet. Denne inntreer når det er grunn til å tro at et barn blir utsatt for mishandling, at det foreligger alvorlig omsorgssvikt, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker.³⁹ At det foreligger en juridisk meldeplikt innebærer at det ikke er valgfritt å melde fra, men obligatorisk dersom en tilhører den aktuelle yrkesgruppen/forvaltningen og vilkårene for plikten er oppfylt. At det er en plikt går blant annet frem av ordlyden i flere av bestemmelsene, der ordet «skal» benyttes. Meldeplikten innebærer således et unntak fra taushetsplikten. Utgangspunktet er at taushetsplikten gjelder, helt til meldeplikten inntreer.

2.2.2 Meldeplikten i skolen

For å kunne pålegge de ansatte i skolen en meldeplikt, må det foreligge en rettslig hjemmel. Dette er begrunnet i legalitetsprinsippet.⁴⁰ Som nevnt i innledningen er meldeplikten for ansatte i skolen stadfestet i både oppl. § 15-3 andre ledd og bvl. § 6-4 andre ledd. Barnevernloven hjemler melde- og opplysningsplikt for offentlige myndigheter generelt, mens opplæringslova gjelder konkret for ansatte i skolen. Offentlige skoler går inn under betegnelsen «offentlig myndighet» jf. bvl. § 6-4 annet ledd jf. fvl. § 1.

Oppl. § 15-3 andre ledd om meldeplikten har følgende ordlyd:

«Utan hinder av teieplikta skal personalet av eige tiltak gi opplysningar til barneverntenesta når det er grunn til å tru at eit barn blir mishandla i heimen eller når det ligg føre andre former for alvorleg omsorgssvikt, jf. §§ 4-10 til 4-12 i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntenester, eller når eit barn har vist vedvarande alvorlege åtferdsvanskar, jf. § 4-24 i den same lova (...)

³⁹ Se f.eks. oppl. § 15-3, bvl. § 6-4 og lov 2. Juli 1999 nr. 64 om helsepersonell (helsepersonelloven – hpl) § 33.

⁴⁰ Kjønstad, Syse og Kjelland (2017) s. 182.

Bestemmelsen poengterer plikten til å melde fra uavhengig av reglene om taushetsplikt, og oppstiller hovedkategorier av tilfeller for når meldeplikten inntreffer. Det fremgår ikke nærmere av selve bestemmelsen hva de forskjellige kategoriene (mishandling, alvorlig omsorgssvikt og vedvarende alvorlige atferdsvansker) innebærer. Det henvises til bvl. §§ 4-10 til 4-12 og bvl. § 4-24. De ansatte i skolen må dermed forholde seg både til oppl. § 15-3 og bvl. når de vurderer om de har meldeplikt til barnevernet eller ikke.

2.2.3 Sentrale hensyn bak meldeplikten

Meldeplikten skal først og fremst beskytte barnets rettigheter. Barn har rett på beskyttelse mot vold, omsorgssvikt og utnyttelse. Dette fremgår av BK art. 19 nr. 1 der det står:

«Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.»

I Norge er det barneverntjenesten som har hovedoppgaven i å iverksette tiltak for å hjelpe barn og familier i situasjoner som nevnt overfor. I formålsparagrafen til bvl, § 1-1, står det at formålet med denne loven er: «å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid» og «å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår». Meldeplikten gjelder som nevnt flere instanser som har med barn og familier å gjøre. De ulike instansene observerer barn i ulike situasjoner. I skolen møter de ansatte barna daglig i en naturlig setting. De ansatte vil kunne observere forhold som vekker bekymring. De er således en viktig del av bidraget til at barnevernet får informasjon og opplysninger om barn og familier som potensielt trenger hjelp.

I mange tilfeller vil ikke barn fortelle om mishandling og omsorgssvikt på egenhånd. Undersøkelser viser at det er flere mulige årsaker til dette. Det kan for eksempel være på grunn av trusler fra overgriperen, manglende kunnskap om at det han/hun blir utsatt for faktisk er ulovlig, frykt for konsekvenser ved å si ifra, som f.eks. å ikke bli trodd, å ødelegge

for familien og frykt for å utlevere overgriperen.⁴¹ Disse momentene illustrerer viktigheten av at ansvaret for å melde fra i alvorlige situasjoner ikke ligger på barnet selv. Det illustrerer også den vanskelige situasjonen et barn er i dersom han/hun blir utsatt for mishandling og/eller omsorgssvikt. Reglene om meldeplikt skal bidra til at opplysninger kommer frem til riktig hjelpeinstans, uten at barnet selv må be direkte om hjelp. Det skal ikke være barnets ansvar å måtte veie opp mot hverandre fordeler og ulemper med å si fra eller ikke.

2.3 Kort om utfordringer med taushetsplikten og meldeplikten i skolen

2.3.1 Særlige utfordringer ved taushetsplikt i skolen

Ansatte i skolen må forholde seg til reglene om taushetsplikt og meldeplikt samtidig. Det er ikke alltid lett å vurdere om vilkårene for meldeplikten er inntrådt. En kan bli gjort oppmerksom på personlige forhold en ikke er helt sikker på om stemmer, f.eks. rykter om et barn og dets familie. En kan også ha en viss bekymring rundt et barn, men være usikker på om det han/hun vet er tilstrekkelig for å kunne si at det er «grunn til å tro» at enten mishandling eller alvorlig omsorgssvikt foreligger. Reglene om taushetsplikt medfører at det ikke er «fritt frem» for den ansatte å dele informasjon om eleven videre til barnevernet, og innebærer en «barriere» mot å melde fra.

Reglene om taushetsplikt kan også legge hindringer for samarbeid.⁴² Det kan være ulike forståelser i de forskjellige etatene for hvilken informasjon som kan deles eller ikke, og ulike forståelser for når meldeplikten inntreffer.⁴³

⁴¹ M. Steine, mfl (2016) s. 892, og Redd Barna sin internettside: <https://www.reddbarna.no/forstyr/slik-forteller-barn-om-overgrep> (sist sjekket 29.05.18).

⁴² Kjønstad, Syse og Kjelland (2017) s. 160.

⁴³ NOU 2017: 12 s. 59.

2.3.2 Særlige utfordringer ved meldeplikten i skolen

Meldeplikten kan skape etiske dilemmaer. En lærer i skolen kan f.eks. bli betrodd noe av et barn som ikke ønsker at læreren skal dele informasjonen videre. Dersom informasjonen er alvorlig nok, plikter læreren likevel å melde fra, jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Her er det altså andre hensyn som står sterkere enn hensynet til taushetsplikt. Likevel kan dette føre til mindre tillit til læreren, og det kan føre til færre betroelser.

En annen utfordring med meldeplikten er at den gir rom for feilvurderinger. Dersom det viser seg at mistanken en baserte meldingen på ikke stemmer, kan det ødelegge relasjoner og tillitt mellom barn/foreldre og skolen. Uavhengig om meldingen førte til tiltak hos barnevernet eller ikke, kan den også oppleves som et angrep i retten til privat- og familieliv jf. EMK art. 8 og GrL. § 102.

3. Innholdet i melde- og opplysningsplikten

3.1 Mishandling i hjemmet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt

Den første type situasjon oppl. 15-3 andre ledd oppstiller, er når det er grunn til å tro at et barn blir «mishandla i heimen eller det ligg føre andre former for alvorleg omsorgssvikt (...)».

De overnevnte alternativene overlapper, og det er noen ganger vanskelig å skille dem klart fra hverandre. Dette kan en se i faglitteraturen, der begrepet mishandling noen steder blir ansett som tilsiktede fysiske handlinger, mens det andre steder anses å omfatte både psykiske og fysiske og både tilsiktede og utilsiktede handlinger.⁴⁴ Av praktiske grunner har jeg forsøkt å foreta en grovinndeling basert på den naturlige forståelsen av ordlyden i begrepene. Her har jeg tenkt at «mishandling» knytter seg til mer aktive handlinger mot barnet, f.eks. vold og verbale angrep, mens «annen alvorlig omsorgssvikt» knytter seg mer til situasjoner der det foreligger mangel på handling, f.eks. manglende oppfølging av barnet når det gjelder fysisk og psykisk trygghet og stabilitet, svikt når det gjelder å sørge for nødvendig hygiene, mat, klær o.l. Under alternativet «mishandling» vil bvl. § 4-12, bokstav c. utdypes. Under alternativet «annen alvorlig omsorgssvikt» vil bvl. §§ 4-10, 4-11 og 4-12 bokstav a, b og d utdypes.

3.2 Nærmere om mishandling

Det første som vil drøftes er hva som nærmere ligger i begrepet «mishandla i heimen» jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Det står ikke noe nærmere selve i bestemmelsen om hva som ligger i begrepet. Det vises til bvl. §§ 4-10 til 4-12 for nærmere forståelse. De ansatte i skolen må se oppl. og bvl. i sammenheng med hverandre.

⁴⁴ Se f.eks. definisjonen i Eriksen og Germeten (2012) s. 147 og definisjonen i Store medisinske leksikon <https://sml.snl.no/mishandling>, sist sjekket 29.05.18).

I bvl. § 4-12 bokstav c) blir «mishandling» konkret anvendt som et grunnlag for omsorgsovertakelse. Det står at vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes: «dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet».

Formuleringene «mishandling» og «andre alvorlige overgrep» jf. bvl. § 4-12 bokstav c) er noe generelle. Likevel vekker de flere assosiasjoner. Som nevnt i punkt 3.1 kan begrepet mishandling umiddelbart oppfattes som mer aktive handlinger mot barnet, i motsetning til sviktsituasjoner, der det er manglende handling som vekker bekymring.

Videre er det naturlig å tenke at det må være tale om en behandling av barnet som *tydelig* avviker fra vanlig og forsvarlig behandling av et barn, altså alvorlige avvik. Dette betyr at det må være noe mer enn at barnet for eksempel får kjeft for noe han/hun har gjort galt, får vanlig husarrest o.l. Mishandling handler om at handlingenes karakter må anses som uforenlige med det som etter norsk standard har blitt anerkjent som forsvarlig omsorg og oppdragelse av barn. Det kan f.eks. være tale om trusler og voldsutøvelse. I Norge er dette straffbart (se f.eks. strl. §§ 282 og 283 om mishandling i nære relasjoner).

Umiddelbart er det også vanlig å tenke at mishandling kun er fysisk, f.eks. at et barn blir slått, dytta, lugget o.l. I dagens samfunn er det mye fokus på mental helse. Dette gjør at begrepet også vekker assosiasjoner til psykisk mishandling, som f.eks. trusler, mobbing/trakassering, og grov manipulering. Ordlyden i seg selv skiller ikke mellom fysisk eller psykisk mishandling. Bruken av begrepet «mishandling» tyder også på at det er tale om handlinger foretatt over en viss tid.

Begrepet «andre alvorlige overgrep» jf. bvl. § 4-12 bokstav c) virker etter ordlyden å være en samlebetegnelse, som dekker alvorlige aktive handlinger som ikke helt tydelig går inn under «mishandling». Rent ordlydmessig er det likevel vanskelig å tolke et helt klart skille mellom disse formuleringene.

En bestemmelse som kan bidra til å belyse innholdet i formuleringen «mishandling» jf. oppl. § 15-3 andre ledd og bvl. § 4-12 bokstav c) er straffeloven § 282. Dette er et eget straffebud for mishandling i nære relasjoner: «Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser alvorlig eller gjentatt mishandler (...)» Deretter listes personkretsen den gjelder. Bestemmelsen viser at mishandling kan være mer enn kun

vold, ettersom dette kun er et av eksemplene som er nevnt i paragrafen. Det står også at handlingene må være «alvorlig eller gjentatt» for å gå inn under loven. I straffelovens forarbeider står det at dersom handlingen er alvorlig nok, trenger ikke den være «gjentatt», men at bestemmelsen primært sikter til hendelser over tid.⁴⁵ At mishandling er en særegen situasjon belyses i Rt. 2004 s. 844, hvor en familiefar ble dømt for mishandling i nære relasjoner. Følgende utdrag handler ikke direkte om forståelsen av begrepet «mishandling» i strl. § 282, men hvor straffverdig forholdet er. Likevel mener jeg det er med på å belyse karakteren av mishandling som fenomen. HR uttaler her:

«Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult – i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold – følelsen av å leve i et trusselregime – som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene Straffen i vår sak ... bør avspeile den frykten for vold som konen og barna har levd under i årevis, og med den risikoen for skade på lang sikt som en slik livssituasjon innebærer».⁴⁶

Ut i fra dette kan en si at noen handlinger uten tvil kan kategoriseres som mishandling, som for eksempel gjentatt grov vold i hjemmet. I andre tilfeller kan det foreligge handlinger som er vanskeligere å oppdage utenfra, men som likevel kan kategoriseres som mishandling dersom de skjer flere ganger over tid. Eksempler på dette kan være jevnlig og aktiv latterliggjøring av barnet og uttalelser til barnet om at det ikke har noen verdi, bruk av skjellsord o.l. Denne typen psykisk mishandling kan være mer eller mindre usynlig for omgivelsene, ettersom det ikke etterlater synlige fysiske skader, som f.eks. blåmerker og sår. Det er likevel handlinger som er svært belastende for barnet både når det skjer og i fremtiden. Det er innen traumepsykologien forsket på hvilke konsekvenser mishandling og omsorgssvikt fra omsorgspersoner kan få for barnets utvikling og helse i fremtiden. Emosjonelt misbruk nevnes som en av flere utløsningsfaktorer for psykiske lidelser i fremtiden.⁴⁷

⁴⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45.

⁴⁶ Rt. 2004 s. 844, avsnitt 13.

⁴⁷ Braarud mfl. (2011) s. 968.

I forarbeidene til barnevernloven står det at bvl. § 4-12 bokstav c) «gjelder når foreldrene gjør seg skyldig i barnemishandling eller andre alvorlige (fysiske) overgrep i hjemmet. Det siste alternativ omfatter blant annet seksuelle overgrep».⁴⁸ Det er litt merkelig at det står «eller andre alvorlige (**fysiske**) overgrep» (min utheving). Dette er ikke i tråd med dagens oppfatning av begrepet, om at det også inkluderer psykiske overgrep.

Det står imidlertid også i forarbeidene at formuleringen «andre alvorlige overgrep» jf. § 4-12 bokstav c) rammer «såvel fysisk mishandling og seksuelle overgrep som psykisk sjikane, trakassering, eller vedvarende mindre overgrep».⁴⁹ Dette harmonerer langt bedre med den naturlige forståelsen av ordlyden som er forsøkt oppstilt ovenfor. De to uttalelsene i forarbeidene tyder på at begrepet «mishandling» brukt i oppl. og bvl. omfatter flere type krenkelser, både fysiske og psykiske.

Forarbeidene til bvl. trekker også opp en avgrensning opp mot «mildere» maktbruk overfor barnet. Aktuelle situasjoner er der foreldre må bruke makt for å hindre at barnet skader seg selv eller andre.⁵⁰ Forarbeidene utdypet ikke dette stort, men nevner holding og andre lette beskyttende eller avvergende tiltak som eksempler. Dette er situasjoner som innebærer bruk av fysisk makt mot barnet. Likevel er formålet med makten å unngå at enda mer skadelige eller farlige situasjoner oppstår. Hvis en f.eks. hardhendt holder igjen et barn som er i ferd med å angripe noen, er ikke formålet i seg selv å bruke den fysiske makten mot barnet. Den fysiske makten brukes for å beskytte barnets og andres interesser. I juridisk teori fremhever Gording Stang forskjellen mellom bruk av makt som straff (refsing) og makt som brukes for å avverge fare (f.eks. løfting, holding, stopping o.l.). Hun påpeker også at det ikke er forbudt med mild maktbruk for å oppnå daglige gjøremål, som f.eks. ved tannpuss og adekvat påkledning.⁵¹

En dom der det forelå mistanke om mishandling er Rt. 1995 s. 209. I den aktuelle saken hadde det blitt fattet hastevedtak om omsorgsovertakelse og begrensnig av samværet med barnet til faren. Det viste seg at vedtakene ikke hadde godt nok grunnlag. Faren krevde derfor erstatning av kommunen. Momenter som tydet på incest var at barnet ikke ønsket å besøke faren. I tillegg hadde barnet blitt beskrevet som «spesiell(...)utagerende og klengete på barn

⁴⁸ Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s. 110.

⁴⁹ Ibid s. 43.

⁵⁰ Ibid s. 111.

⁵¹ Gording Stang (2011) s. 171.

og voksne».⁵² Han hadde også utvist seksuell atferd som styrket mistanken om incest. Tidligere samboer til faren, «X» hadde mistanke om at noen «holdt på» med barnet når det var på besøk hos faren, og motsatte seg samværet. Helse- og sosialsjefen fattet vedtak på at det var «sterke indisier på at incest har foregått».⁵³

Saken gikk til domstolene og vedtaket ble opphevet fordi retten mente at den ikke kunne se at det var fremlagt noe som helst dokumentasjon for påstanden om incest fra farens side. Saken ble anket til lagmannsretten som dømte i samsvar med tingretten. Dommen handlet om hva som skal til for at barnevernet kan treffe hastevedtak, og ikke direkte om ansatte i skolen sin meldeplikt. Den illustrerer likevel hvordan mistanke om incest klart dekkes av meldeplikten til barnevernet. Grunnen til denne tankegangen, er at siden mistanke om incest kan berettiget hastevedtak fra barnevernet sin side, så er det iallfall noe som dekkes av de ansatte i skolen sin meldeplikt jf. oppl. § 15-3 andre ledd.

Likevel kreves det et tilstrekkelig grunnlag for at barnevernet skal kunne treffe vedtak om omsorgsovertakelse. HR kritiserte barnevernet for å være for ensidige i og med at de kun fokuserte på faren. Gutten omgikk også mennesker på morssiden som burde vært undersøkt, f.eks. morens onkel som tidligere hadde blitt dømt for pedofili. Førstvoterende (mindretallet) mente likevel at barnevernet hadde en krevende jobb i disse tilfellene, og at det måtte være rom for feiltakelser uten at det bør tilkjennes erstatning til barnets foreldre. Flertallet mente at det bør være full forståelse for at barnevernet står overfor vanskelige vurderinger i slike tilfeller, og at de bør ha spillerom for feilgrep. Likevel ble feilgrepene her sett på som «grove feilvurderinger kombinert med nesten uforståelig passivitet, som ledet til at saken fikk en slagside, som fulgte den gjennom over ett år».⁵⁴

Ut fra dommen kan en trekke at Høyesterett hadde forståelse for at det forelå mistanke om incest, men at dette ikke ble undersøkt godt nok, og at undersøkelsen var ensidig og gikk ut over faren, når det var andre momenter som også burde blitt sjekket opp. Det var tydeligvis ikke noen saklige begrunnelser for hvorfor akkurat faren skulle være skyldig i incest overfor gutten. Problemet var ikke mistanken om incest generelt, men måten den ble håndtert på, ved at barnevernet tok fra faren samværsmuligheter med gutten på for svakt grunnlag.

⁵² Rt. 1995 s. 209 (s. 217 i dommen).

⁵³ Ibid. (s. 210 i dommen).

⁵⁴ Ibid (s. 221 i dommen).

Dommen viser at det er rom for feilvurderinger hos barnevernet. Dette er et argument for at det også er rom for feilvurderinger i de ansatte i skolen sin utøvelse av meldeplikten. Barnevernet treffer tross alt vedtak med virkning. Den ansatte i skolen plikter ikke å vurdere om situasjonen *faktisk* er alvorlig nok til at det kan utferdiges vedtak. Se mer om dette i 3.5.

Noe som er verdt å bemerke er at oppl. § 15-3 andre ledd sikter til situasjoner der barnet muligens blir mishandlet i «heimen». Det fremgår av juridisk teori at barnets oppholdssted må likestilles med «hjemmet», f.eks. ved mistanke at et barn blir utsatt for menneskehandel fra et asylmottak.⁵⁵

3.3 Nærmere om annen alvorlig omsorgssvikt

3.3.1 Manglende undersøkelse og behandling

I bvl. § 4-10 nevnes situasjoner der «(...)det er grunn til å tro at et barn lider av en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade, og dersom foreldrene ikke sørger for at barnet kommer til undersøkelse og behandling (...)». Utgangspunktet er at foreldre bestemmer over barnet sitt i kraft av foreldreansvaret, jf. barneloven⁵⁶ § 30. Situasjonen i bvl. § 4-10 har likevel blitt regnet som et tilfelle der myndighetene kan gripe inn i denne retten, fordi foreldrenes valg kan skade barnets helse.⁵⁷

Dersom en ser hen til den naturlige forståelsen av ordlyden i bestemmelsen trekker den klart i retning av at den kun gjelder svært alvorlige tilfeller, jf. anvendelsen av ordene «livstruende» og «annen alvorlig sykdom eller skade» jf. bvl. § 4-10. En «livstruende» sykdom eller skade må tolkes som tilstander som innebærer at det er fare for livet til barnet dersom den ikke blir undersøkt og behandlet. «Annen alvorlig sykdom eller skade» tyder på at det må være en sykdom eller skade som kan gi store konsekvenser for barnet dersom det ikke blir undersøkt og behandlet. Dersom et barn lider av en slik alvorlig sykdom eller skade og møter opp på skolen, vil det mest sannsynlig være ganske synlig for de ansatte. Det er ikke skaden eller

⁵⁵ Andersen (2008) s. 37.

⁵⁶ lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova-bl).

⁵⁷ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 39.

sykdommen i seg selv som utløser meldeplikten, men foreldrenes eventuelt *manglende oppfølging* av skaden eller sykdommen ved å ikke skaffe barnet nødvendig legehjelp. Fysiske skader eller sykdommer vil ofte kunne være lettere å oppdage en psykiske, fordi tegnene ofte vil være synligere.

Det fremgår av juridisk litteratur at begrepet «sykdom» i bvl. § 4-10 også er antatt å gjelde alvorlige psykiske lidelser, i den grad sykdommen er avhengig av behandling. Videre står det at psykiske lidelser som ikke kan betegnes som sykdom i medisinsk forstand, kan dekkes av bvl. § 4-11 som gjelder behandling av barn med særlige behandlings- og opplæringsbehov.⁵⁸

I juridisk litteratur nevnes det flere mulige årsaker til at foreldre ikke sørger for nødvendig medisinsk undersøkelse og behandling for barnet sine.⁵⁹ For det første kan det hende foreldrene ikke forstår alvoret om at barnet trenger undersøkelse og behandling. For det andre kan det skyldes mistillit til den ordinære helsetjenesten. For det tredje kan foreldrene være klar over at det er behov for behandling, men unngår det fordi behandlingen kan gi alvorlige bivirkninger. For det fjerde kan behandlingen stride med livssyn og tilknytning til menigheter og religiøse bevegelser. Et praktisk eksempel som nevnes er Jehovas Vitner, der det er motstand mot blodoverføring.⁶⁰

Før helselovreformen i 2001 var det slik at dersom foreldre som tilhørte Jehovas Vitne motsatte seg at barnet ble gitt blod, måtte barneverntjenesten tre inn i stedet for foreldrene, og på vegne av barna gi samtykke til blodoverføring. I hastesaker behandlet man barn basert på retten til øyeblikkelig hjelp-behandling (basert på faglig forsvarlighet). I dag er det ikke mulig for foreldre å motsette seg at barnet sitt får blodoverføring når dette er nødvendig for å redde liv. Dersom en ser hen til pasient- og brukerrettighetsloven⁶¹ § 4-9 tredje ledd, må en være myndig for å kunne frasi seg behandling. En må også ha blitt informert av helsepersonell angående konsekvenser ved å ikke la seg behandle. Foreldre kan ikke bestemme over barnet i slike situasjoner.

⁵⁸ Ofstad og Skar (2015) s. 136.

⁵⁹ Ibid s. 136.

⁶⁰ Ibid. s. 136.

⁶¹ lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven – pbrl).

Dersom det ikke er tale om en akutt situasjon og foreldrene motsetter seg at barnet skal få blodprodukter til tross for at det er til barnets beste, kan en bringe saken inn for fylkesnemnda som kan treffe vedtak om at barnet skal behandles mot foreldrenes ønske, jf. bvl. § 4-10.⁶²

Bestemmelsen i bvl. § 4-10 kan være aktuell i tilfeller der det er mistanke om at et barn har blitt kjønnslemlestet. Det er ikke straffbart å være kjønnslemlestet, men utførelse av kjønnslemlestelse er straffbart, jf. strl. §§§ 284 og 285. De ansatte i skolen er blant flere aktører som kan bli straffet med bot eller fengsel dersom de unnlater å søke å avverge en forestående kjønnslemlestelse.

Meldeplikten til barnevernet kan imidlertid oppstå selv om kjønnslemlestelsen allerede er gjennomført. Når det gjelder bvl. § 4-10 om manglende undersøkelse og behandling, kan meldeplikten oppstå dersom en har grunn til å tro at jenta ikke får nødvendig medisinsk undersøkelse og behandling når det gjelder alvorlige komplikasjoner som kan oppstå etter en kjønnslemlestelse. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress utdyper helserisikoen ved kjønnslemlestelse i sin veileder. En slik veileder har ingen rettslig vekt, men kan likevel bidra til bedre forståelse for meldeplikten. I veilederen står det at alle former for kjønnslemlestelse innebærer risiko både under inngrepet og i ettertid. Hvis jenta ikke får rask hjelp ved komplikasjoner, kan det få store konsekvenser. Komplikasjoner varierer ut fra hvilken type omskjæring som blir gjennomført, men fellesnevneren for alle er at det er tale om ekstremt smertefulle inngrep, som i verste fall kan føre til død, om ikke permanente psykiske og fysiske skader. Det kan f.eks. være tale om store smerter, infeksjoner, livstruende blødninger, dødsfall, nedsatt seksuelliv og traumer.⁶³

Faresignaler som nevnes i brosjyren om kjønnslemlestelse blant annet: Foreldre med positiv holdning til kjønnslemlestelse, at kvinner i familien til barnet allerede er kjønnslemlestet, at barnet er fra et land der kjønnslemlestelse praktiseres, at jenta er i en utsatt alder, planlagt reise til et land der kjønnslemlestelse praktiseres osv.⁶⁴ Dette er noe de ansatte i skolen kan være ekstra oppmerksomme på når det gjelder vurderingen av om en skal sende bekymringsmelding eller ikke.

⁶² Syse og Befring (2003), kun én sides tekst.

⁶³ Veiviseren om kjønnslemlestelse (2014) s. 30-33 (se litteraturliste for link).

⁶⁴ Ibid s. 35.

I et vedtak fra Likestillings- og diskrimineringsnemnda⁶⁵ var spørsmålet om X kommune hadde handlet i strid med den tidligere diskrimineringsloven⁶⁶ § 4 ved å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Poenget var at dersom bekymringsmeldingen fra skolehelsetjenesten hadde vært nødvendig, ville kravet til saklig forskjellsbehandling være tilfredsstillt. Vedtaket er av interesse i denne oppgaven, fordi det diskuterer meldeplikten til barnevernet når det gjelder kjønnslemlestelse. I denne saken hadde skolehelsetjenesten i kommunen sendt bekymringsmelding til barnevernet. Denne var hovedsakelig basert på at jenta og hennes familie hadde vært på en lengre ferietur i Sør-Sudan, og at jentas atferd hadde forandret seg da hun kom hjem fra ferien. Foreldrene mente at bekymringsmeldingen var diskriminerende ved at den kun baserte seg på at de var fra Sør-Sudan. Skolehelsetjenesten ved kommunen mente at bekymringen ikke kun var basert på dette, men også jentas atferd etter ferieturen. Jentas lærer hadde sagt i fra til helsesøsteren om at jentas atferd var forandret etter ferien. Dette avviste foreldrene, som mente slike beskrivelser av jentas atferd hadde blitt brukt tidligere.

Helsedirektoratet hadde utarbeidet en veileder for meldeplikten til barnevernet. Her står følgende: «For at opplysningsplikten til barneverntjenesten skal foreligge er det vilkår at det er «grunn til å tro» at et barn blir mishandlet i hjemmet eller utsatt for andre former for alvorlig omsorgssvikt. Det er ikke mulig å lage en uttømmende liste over når det kan sies å foreligge en slik bekymring. Det bør nedtegnes i journalen hvilke avveininger som er gjort. Se veileder om roller, ansvar knyttet til kjønnslemlestelse (Q-1145B) side 21 for vurdering av sentrale opplysninger og risikofaktorer».⁶⁷ Den aktuelle veilederen nevner Sudan som et av landene der kjønnslemlestelse forekommer. Det fremgår av sakens beskrivelse at alle lærerne på trinnet var bekymret for atferdsendringen til jenta etter ferien. Det beskrives at hun var blitt mer alvorlig og fjern i blikket, og at hun ofte gikk alene i friminuttene. Flertallet i diskrimineringsnemnda kom frem til at det ikke hadde vært nødvendig for skolehelsetjenesten å sende bekymringsmeldingen til barnevernet, og at det var i strid med diskrimineringsloven å sende den. Dette ble basert på at det ikke hadde foreligget noe hastverk med å sende den, og at de kunne observert jenta lenger før de eventuelt sendte bekymringsmelding. At bekymringsmeldingen ikke hadde vært nødvendig ble imidlertid fastsatt med tvil, noe som

⁶⁵ LDN-2015-65.

⁶⁶ Lov 3. Juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på bakgrunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven) Nå: Lov 16. Juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).

⁶⁷ IS-1746 Veileder for helsestasjons- og skolehelsetjenesten (2014) S.15 (se litteraturliste for link).

illustrerer hvordan dette er en komplisert skjønsmessig vurdering. I tillegg er dette et vedtak truffet av en nemnd, og det er ikke sikkert avgjørelsen ville fått samme utfall i en alminnelig domstol.

Meldeplikten til barnevernet kan med andre ord være aktuell både ved mistanke om at kjønnslemlestelse er forestående, og dersom en får vite at den har blitt gjennomført. At en jente er kjønnslemlestet kan være et moment i en helhetsvurdering av om et barn blir mishandlet eller utsatt for alvorlig omsorgssvikt i hjemmet. Hvis en får vite at slike handlinger har blitt utført, er det ikke så lett å vite om barnet fortsatt blir utsatt for vold eller alvorlig omsorgssvikt. Det kan også vekkes bekymring dersom jenta har mindre søsken som står i risiko for å bli utsatt for kjønnslemlestelse. Her vil også avvergingsplikten etter straffeloven være aktuell.

3.3.2 Særlige behandlings- og opplæringsbehov

Videre kan det gå inn under «annen alvorlig omsorgssvikt» at et barn med særlige behandlings- og opplæringsbehov ikke får behandlingen og/eller opplæring han/hun trenger, jf. Bvl. § 4-11, der det står: «Dersom foreldrene ikke sørger for at et funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket særlige behov for behandling og opplæring (...)».

Ordlyden i bestemmelsen tyder på at den rammer situasjoner der det er avklart at et barn har særlige behov for behandling og opplæring, men at dette behovet ikke blir tilstrekkelig tilfredsstilt. Den trekker også i retning av at den gjelder tilfeller der det er *spesielle* behov, altså ikke situasjoner med alminnelige behov slik alle barn kan ha. Dette ligger i begrepsbruken «spesielt hjelpetrengende» og «særlige behov for behandling» jf. bvl. § 4-11.

I bestemmelsens forarbeider påpekes det at bestemmelsen også gjelder barn med spesielle psykiske problemer.⁶⁸ Det antas at videre at bestemmelsen gjelder barn der det allerede foreligger et definert behandlings- eller opplæringsbehov, og der dette ikke blir fulgt opp.⁶⁹ Dette harmonerer med den alminnelige forståelsen av ordlyden som nevnt ovenfor.

Bestemmelsen skiller seg fra overnevnte bvl. § 4-10 om livstruende eller annen alvorlig

⁶⁸ Ot.prp. nr.44 (1991-1992) s. 110.

⁶⁹ Ofstad og Skar (2015) s. 139.

sykdom eller skade, ved at det etter bvl. § 4-10 åpnes opp for undersøkelser. Bvl. § 4-10 sikter til tilfeller der det allerede er undersøkt og stadfestet at et barn har et spesielt behandlings- eller opplæringsbehov, og der en observerer at dette ikke blir fulgt opp. Fylkesnemnda kan i disse tilfellene treffe vedtak om at barnet skal få den nødvendige opplæringen- og eller behandlingen.

Bvl. § 4-11 må ses i sammenheng med bvl. § 4-12 bokstav b) med så og si tilsvarende ordlyd. Forskjellen er at bvl. § 4-11 gir grunnlag for vedtak om behandling og/eller opplæring, mens bvl. § 4-12 bokstav b) faktisk kan hjemle omsorgsovertakelse på samme grunnlag. I følge forarbeidene til barnevernloven skal det likevel ikke foretas omsorgsovertakelse, f.eks. etter bvl. § 4-12 bokstav b), før det har vist seg at tiltak etter bvl. § 4-11 er utilstrekkelige.⁷⁰

3.3.3 Daglig omsorg, personlig kontakt og trygghet

Et annet tilfelle som kan gå inn under betegnelsen «annen alvorlig omsorgssvikt» jf. oppl. § 15-3 andre ledd, står i bvl. § 4-12 bokstav a), og har følgende ordlyd: «dersom det er alvorlige mangler med den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling».

Ordlyden til første delen av paragrafen trekker i retning av at det gjelder tilfeller der barnet ikke får grunnleggende ting det trenger for å fungere i hverdagen, f.eks. mat, hygieneprodukter og klær. Den andre delen av paragrafen virker etter ordlyden å ta sikte på de mer psykiske behovene i hverdagen, f.eks. å få ha muligheten til å kunne snakke om og åpne seg rundt følelser og opplevelser, få tilbakemelding når man gjør noe riktig eller galt og å få mental omsorg når en trenger og ønsker det. Ordlyden trekker imidlertid i retning av at det gjelder de alvorlige tilfellene. I forarbeidene til bvl når det gjelder denne bestemmelsen, står det at ordene «personlig kontakt» og «trygghet» overlapper hverandre. Videre står det at det ikke er avgjørende hvilket av ordene tilfellet går inn under, så lenge det går inn under bestemmelsen i sin helhet. Bestemmelsen skal i følge forarbeidene først og fremst dekke

⁷⁰ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 111.

tilfeller der barnet blir utsatt for en følelsesmessig avvissning og i situasjoner der foreldrene klart ikke er i stand til å dekke barnets kontaktbehov.⁷¹

Et eksempel på et tilfelle er Rt. 2006 s. 1672. Saken gjaldt overprøving av fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse og samværsrett etter bvl. §§ 4-12 og 4-19. Årsaken til at jeg nevner dommen, er fordi Høyesterett drøfter bvl. § 4-12.

Saken er ganske kompleks, men kort forklart handler den om en mann (A) og kvinne (B) som fikk et barn sammen, (C) i 1997. Samboerskapet mellom dem ble oppløst i 2004. B flyttet rett til et krisesenter med C. A sendte kort tid etter en bekymringsmelding til barnevernet der han påsto at B ikke var i stand til å ta vare på C. Dette ble begrunnet med mangel på hygiene, ernæring, grensesetting for barnet, samt dårlig kontroll på økonomien. Etter et turbulent år med der både A og B flyttet rundt om kring og byttet på å ha samvær med C, fremmet barneverntjenesten forslag om omsorgsovertakelse av C i 2005. A og B ble enige om at A skulle ha full omsorg for C, og at B skulle ha samvær med C. Fylkesnemnda vedtok imidlertid omsorgsovertakelse på grunn av alvorlig omsorgssvikt. Dette ble begrunnet med at C hadde fått manglende stimulans og utviklingsstøtte (noe han trengte), og at han ikke hadde blitt skjermet for foreldrenes konflikter. På bakgrunn av dette mente fylkesnemnda at C hadde utviklet *et særlig omsorgsbehov*. Fylkesnemnda kom frem til at A ikke var i stand til å takle dette selv med hjelpetiltak. Vedtaket ble anket til Tingretten, som kom frem til samme avgjørelse som Fylkesnemnda. Lagmannsretten derimot, opphevet vedtaket. De var enige i at barnet hadde blitt utsatt for omsorgssvikt og at han hadde et særlig omsorgsbehov. Begrunnelsen til flertallet for å oppheve vedtaket var likevel at de mente at problemet gradvis ville avta når barnet ble eldre, og at situasjonen nå kunne avhjelpes med hjelpetiltak.

Saken ble anket til Høyesterett. Avgjørelsen om omsorgsovertakelse ble her fastholdt. I sin avgjørelse støtter Høyesterett seg i stor grad på de sakkyndiges vurdering av situasjonen. Det legges vekt på at A muligens har evne til å ta seg av det praktiske med barnet, men at han ikke forstår rekkevidden av C sine behov utover dette. Høyesterett viste til barnevernlovens forarbeider om bestemmelsen i bvl. § 4-12 der det står blir påpekt at ikke ethvert avvik fra det man kan kalle vanlige normer eller situasjoner skal gjøre det berettiget å treffe vedtak om omsorgsovertakelse og at situasjonen må være forholdsvis uholdbar.⁷² Dette er med på å

⁷¹ Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s. 110.

⁷² Ibid s. 110.

støtte opp om den naturlige forståelsen av ordlyden som nevnt ovenfor, at situasjonen må være alvorlig.

I juridisk teori blir bvl. § 4-12 bokstav a) beskrevet på en måte som virker å samsvare med den alminnelige forståelsen av ordlyden i bestemmelsen. I forbindelse med delen av paragrafen som nevner alvorlige mangler ved den daglige omsorg, står det at det siktes til «alvorlige mangler knyttet til den fysiske og materielle omsorgen barnet har. Det kan for eksempel være knyttet til en uholdbar situasjon når det gjelder mat, klær, hygiene og boforhold».⁷³ Det fremheves videre at det at en familie har dårlig økonomi ikke i seg selv er nok til å utløse meldeplikten.⁷⁴

De ansatte i skolen kan følge med på flere momenter knyttet til spørsmålet om omsorgssvikt. Når det gjelder praktisk og materiell omsorg jf. bvl. § 4-12 bokstav a) første alternativ nevner teorien flere momenter en kan følge med på. Eksempler på dette er om elevene har med matpakke, og eventuelt om denne er næringsrik nok. En kan også se på om barnet har riktig klær for årstiden, og at han/hun har normal hygiene.⁷⁵ Et eksempel fra rettspraksis er en dom i lagmannsretten fra 2016.⁷⁶ Dommen handlet om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse. Årsaken til at den nevnes, er fordi det går frem av dommen hva skolen hadde skrevet i bekymringsmeldingen sin til barnevernet. Skolen beskrev E som ustelt og at hun innimellom luktet surt og stramt. Dette var kun en del av bekymringsmeldingen. Det illustrerer likevel hvordan manglende hygiene i praksis kan være et moment i en bekymringsmelding med grunnlag i momentene i bvl. § 4-12 bokstav a).

Juridisk teori fremhever hvordan et barns opplæringsrett- og plikt jf. oppl. § 2-1 dekkes av hva en kan kalle den «materielle omsorgen» barnet har krav på.⁷⁷ Dersom et barn stadig uteblir fra skolen uten gyldig og dokumentert fravær, er dette forhold som kan vekke bekymring i relasjon til bvl. § 4-12 bokstav a). Juridisk teori begrunner dette med at å møte opp på skolen er viktig for barnet når det gjelder læringsprosess, det å fungere i hverdagen og det å klare seg i fremtiden.⁷⁸

⁷³ Eriksen og Germeten (2012) s. 97.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ LA 2016-77824

⁷⁷ Eriksen og Germeten (2012) s. 97.

⁷⁸ Ibid s. 97-98.

3.3.4 Foreldre ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

Et siste tilfelle som kommer frem i bvl. § 4-12 bokstav d) er når «det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.»

Ordlyden i denne bestemmelsen tyder på at det er høy terskel for å benytte bestemmelsen som grunnlag for omsorgsovertakelse, jf. betegnelsen «overveiende sannsynlig». I tillegg tyder bestemmelsen på at den tar sikte på mulige fremtidige skader på barnets helse og utvikling, på grunn av foreldrenes manglende evne til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.

Det bekreftes i juridisk litteratur at bestemmelsen sikter til en fremtidig situasjon. Det vises også til at bestemmelsen skiller seg fra de andre nevnt ovenfor, fordi det faktisk kan fattes vedtak selv om barnets situasjon på inngrepsstidspunktet må anses som tilfredsstillende.⁷⁹ Dette er sannsynligvis årsaken til at det er satt et høyt beviskrav.

I forarbeidene til bestemmelsen står det at den hovedsakelig tar sikte på tilfeller «der foreldrene er tilbakestående eller har alvorlige sinnslidelser m.v.»⁸⁰

Et praktisk eksempel på situasjonen er i Rt. 1982 s. 764. I denne saken var det tale om omsorgsovertakelse av en psykisk utviklingshemmet gutt, der både mor og far også var psykisk utviklingshemmet. Høyesterett mente vedtaket om omsorgsovertakelse burde bli opprettholdt fordi gutten hadde utviklingspotensialer, som de mente ville bli hemmet ved at foreldrene hadde omsorgen for han. Dette ble begrunnet i at gutten var et særlig krevende barn, at foreldrene allerede hadde ansvar for en utviklingshemmet datter på 3 år, og at han sannsynligvis i fremtiden uansett måtte bli plassert hos noen andre enn foreldrene.⁸¹

3.4 Vedvarende alvorlige atferdsvansker

Et av alternativene for når ansatte i skolen plikter å melde fra til barnevernet, er når det har blitt utvist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. oppl. § 15-3 andre ledd.

⁷⁹ Ofstad og Skar (2015) s. 149-150.

⁸⁰ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 42.

⁸¹ Rt. 1982 s. 764 (s. 771 i dommen).

I oppl. § 15-3 andre ledd henvises det til bvl. § 4-24. I denne bestemmelsen listes det opp hva som betegnes som vedvarende alvorlige atferdsvansker; «ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet», «ved vedvarende misbruk av rusmidler» eller «på annen måte». Ordlyden i vilkåret og eksemplene som er listet opp tyder på at det må være tale om alvorlige tilfeller.

Når det gjelder «alvorlig eller gjentatt kriminalitet» fremgår det av forarbeidene til tilsvarende bvl § 6-4 andre ledd, at det med alvorlig kriminalitet først og fremst siktes til alvorlige volds- eller sedelighetsforbrytelser. Med «gjentatt kriminalitet» siktes det blant annet til serier med hærverk og tyverier.⁸² Dette kravet til alvorlighet kan begrunnes i at det ikke er unormalt at barn f.eks. kan finne på å stjele når de er små. Ulvund er professor i pedagogikk ved Universitetet i Oslo, og har barns utvikling og omsorg for barn som spesialområde. I en bok basert på forskning skriver han at det er et økende problem at barn nede i 7-8 års alderen blir tatt i nasking i kiosker og butikker. Han skriver at mange foreldre blir redde, og tror det er starten på en kriminell karriere, men at dette som oftest ikke er tilfelle. Han skriver at mange barn stjeler i en kortere periode, uten at det betyr at de fortsetter med dette. Stjelingen kan skje på grunn av et ønske om å bli populær, spenningen i seg selv, eller behov for oppmerksomhet. Dette kan skje uavhengig av hvordan barnet har det i hjemmet, og det vil ofte gå over ved hjelp av vanlig oppdragelse av barnet gjennom å vise barnet at stjelingen får konsekvenser, f.eks. ved å la barnet levere tilbake varen eller betale for den.⁸³ Jo eldre barnet er, jo mer alvorlig er det at han/hun stjeler, og det kan bli behov for hjelp hvis det ikke går over.⁸⁴ Likevel er bvl. § 4-24 ment for alvorlige tilfellene, der manglende inngripen kan få store konsekvenser. Bestemmelsen virker å ta sikte på tilfeller der den alvorlig avvikende atferden står i fare for å bli endel av barnets faste adferdsmønster.

Den alminnelige ordlyden i «vedvarende bruk av rusmidler» tyder på at det må være bruk over lengre tid som rammes. I forarbeidene bekreftes at det ikke er enhver befatning med rusmidler som dekkes, men rusmisbruk som er vedvarende både i omfang og tid.⁸⁵

Hva som ligger i begrepet «på annen måte» er vanskelig å tolke ut i fra ordlyden. I juridisk teori blir bestemmelsen kalt for «en sekkebetegnelse som innholdsmessig gir lite veiledning».⁸⁶ I forarbeidene til bestemmelsen fremgår det at det er ment å gjelde «annen

⁸² Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s. 114.

⁸³ Ulvund (2012) s. 154.

⁸⁴ Ulvund (2007) s. 122.

⁸⁵ Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s. 114.

⁸⁶ Ofstad og Skar (2015) s. 251.

form for utpreget normløs atferd».⁸⁷ Dette blir igjen presisert til å gjelde prostituerte og såkalte «gatebarn».⁸⁸

I teorien nevnes det at skolen f.eks. ikke kan melde fra kun basert på at en elev svarer lærer og medelever stygt, krangler, bråker o.l.⁸⁹

Selv om «på annen måte» jf. bvl. § 4-24 er et vagt alternativ, kan det i følge juridisk litteratur fange opp de mer sammensatte tilfellene.⁹⁰ Likevel påstås det at det er samme terskel for å benytte denne bestemmelsen, som for å benytte alternativene om kriminalitet og rusmiddelbruk.⁹¹ En kan slå sammen flere bekymringsfaktorer som kanskje én og én ikke er alvorlige nok til å utløse virkningene av bestemmelsen, men som samlet er alvorlige nok. Eksempler på bekymringsfaktorer som nevnes i teorien er ugyldig skolefravær, frafall fra skolen/fravær fra hjemmet, unndragelse av voksenkontroll og draging mot uoversiktlige ungdomsmiljøer.⁹²

Rt. 2012 s. 1051 handlet om spørsmål om dobbelt straffeforfølgning. En 16 år gammel gutt ble både tvangsplassert på institusjon jf. bvl. § 4-24, og strafferettslig tiltalt for de samme forholdene. Jeg vil ikke gå nærmere inn på selve spørsmålet som ble reist for retten. Det som er relevant i vår sammenheng, er Høyesteretts henvisninger til saksgangen og begrunnelsen til fylkesnemnda for å treffe vedtaket om tvangsplassering på institusjon basert på atferdsvansker. Dette kan belyse nærmere hva som ligger i vedvarende alvorlige atferdsvansker jf. oppl. § 15-3 andre ledd. I denne saken var 16-åringen dømt for til sammen 32 straffbare forhold. Dette inkluderte blant annet innbrudd, bilbrukstyveri og kjøring uten førerkort. I tillegg hadde det blitt observert en negativ og eskalerende utvikling hos gutten. Han hadde i tillegg til å utføre kriminelle handlinger gjort seg utilgjengelig for foreldre og andre voksne, samt autoriteter. Det ble også vist til at gutten opererte sammen med andre mennesker i asosiale og kriminelt belastede miljøer. «Asosial» blir i Store norske leksikon definert slik: «som ikke viser lyst eller evne til samvær med andre individer av samme art; om handling som står i strid med samfunnsmedlemmenes felles beste».⁹³ Dette kan virke som det

⁸⁷ Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s. 60.

⁸⁸ Ibid s. 114.

⁸⁹ Eriksen og Germeten (2012) s. 99.

⁹⁰ Ofstad og Skar (2015) s. 251.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Store norske leksikon, <https://snl.no/asosial> (sist sjekket 29.05.18).

en på folkemunne kaller «leve på kanten av samfunnet». Fylkesnemnda vedtak illustrerer hvordan alternativet krever en høy grad av alvorlighet. I deres vedtak ble det lagt vekt på at guttens handlinger både gikk inn under atferdsvansker ved «alvorlig og gjentatt kriminalitet» og «på annet måte» jf. bvl. § 4-24.

Det knytter seg ikke noe «grunn til å tro» vilkår til alternativet «vedvarende alvorlige atferdsvansker». Kravet for å melde fra er at barnet «har vist» de alvorlige atferdsvanskene. Den alminnelige forståelsen av ordlyden i denne formuleringen er at det må være tale om alvorlige atferdsvansker som allerede har skjedd, og ikke potensielle atferdsvansker en mistenker kan skje i fremtiden. Dette inntrykket forsterkes ved at dommen jeg viste til ovenfor, handlet om ting gutten hadde gjort, f.eks. utført kriminelle handlinger.

3.5 Hva ligger i «grunn til å tro»?

Meldeplikten for de ansatte i skolen inntreffer når det er «grunn til å tro» at barnet blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger annen alvorlig omsorgssvikt, jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Kravet om «grunn til å tro» må ses i sammenheng med alternativene nevnt ovenfor for at en skal få et fullstendig bilde av når meldeplikten inntreffer.

Ordlyden «grunn til å tro» er en vag formulering som krever at de ansatte i skolen foretar en skjønnsmessig vurdering av om de observerte forholdene gir grunnlag for å anta at det kan foreligge mishandling og/eller alvorlig omsorgssvikt. Den ansatte kan her stå overfor en ganske vanskelig vurdering. På den ene siden vil det kunne få konsekvenser hvis han/hun melder fra og tar feil. På den andre siden kan det få konsekvenser hvis han/hun ikke melder fra, og det viste seg at han/hun faktisk burde ha gjort det.

En naturlig språklig forståelse av ordlyden i «grunn til å tro» jf. oppl. § 15-3 andre ledd er at det ikke kreves absolutt kunnskap om at forhold som utløser meldeplikten faktisk foreligger. Bruken av ordet «tro» gir uttrykk for at det er rom for feilvurderinger hos skolepersonalet. Bruken av ordet «grunn» gir likevel et inntrykk av at troen/mistanken må ha et visst grunnlag. Ordlyden gir ikke konkret veiledning om hva slags grunnlag som kreves for å utløse

meldeplikten. Likevel kan det virke som at kravet «grunn» til å tro er en manifestasjon av at mistanken ikke kan baseres på et helt vagt og upresist grunnlag.

I sin bok «tale eller tie» skriver Holmboe at vilkåret om «grunn til å tro» i barnevernloven ikke er et så strengt krav som at man må holde det som «sikkert eller mest sannsynlig» at et lovbrudd vil skje for å få avvergingsplikt etter straffeloven.⁹⁴ Dette ligger i ordlyden i bestemmelsene. Det er iallfall ikke noe krav om sannsynlighetsovervekt for at mishandling eller andre former for alvorlig omsorgssvikt foreligger.

At det ikke kan foreligge en alt for høy terskel for å melde fra til barnevernet, er i tråd med formålet til barnevernloven som nevnt i 2.2.3. Barnevernet er avhengig av opplysninger for å kunne hjelpe barn til en trygg oppvekst. At det likevel må være et visst grunnlag for å melde fra er likevel viktig for å beskytte hensynene bak taushetsplikten, jf. punkt 2.1.6.

Forarbeidene til bvl eller oppl. kommenterer ikke «grunn til å tro» konkret. Likevel står det «Annet ledd presiserer offentlige myndigheters plikt til av eget tiltak å gi barneverntjenesten opplysninger som **kan** medføre særlige tiltak for barn». (Min understreking).⁹⁵ Måten dette er formulert på forsterker inntrykket av ordlyden i bestemmelsen, altså at en ikke trenger å være sikker på at det foreligger mishandling eller andre former for alvorlig omsorgssvikt for å ha meldeplikt etter loven.

I juridisk litteratur kommer det frem at plikten til å melde fra ikke er avhengig av at det faktisk foreligger en situasjon som beskrevet i bvl. §§ 4-10, 4-11, 4-12, 4-24 og 4-29, men at «(...)den som sitter inne med opplysningene, har grunn til å tro at det foreligger en situasjon som er beskrevet i en av de nevnte paragrafene».⁹⁶ Videre står det: «Det er avgiverorganets skjønn som er avgjørende. Dersom for eksempel en representant for skolemyndighetene mener det er grunn til å tro at et barn befinner seg i en situasjon som utløser opplysningsplikt, har vedkommende plikt til å gi de relevante opplysningene til barneverntjenesten. Det foreligger ikke brudd på taushetsplikten selv om det i ettertid viser seg at situasjonen ble feilvurdert og var mindre alvorlig enn antatt».⁹⁷ Denne uttalelsen gir inntrykk av at så lenge

⁹⁴ Holmboe (2017) s. 42.

⁹⁵ Ot.prp. 44 (1991-1992) s. 117.

⁹⁶ Ofstad og Skar (2015) s. 332.

⁹⁷ Ibid.

den ansatte i skolen har utvist et forsvarlig skjønn i forbindelse med bekymringsmeldingen, så har han/hun sitt på det tørre.

Samme utgangspunkt som ovenfor kommer frem flere steder i juridisk litteratur. Grongstad skriver i sin bok om juss i skolehverdagen at «For det første er det ikke noe krav om å ha sikker, eller tilnærmet sikker kunnskap. Det er videre ikke avgjørende om barneverntjenesten i ettertid kommer til at tiltak ikke skal settes i verk».⁹⁸

Ut i fra lovtekst, forarbeider og juridisk litteratur får vi et ganske klart bilde av hva som er ment å ligge i formuleringen «grunn til å tro» jf. oppl. § 15-3 andre ledd. Som nevnt ovenfor er det likevel avgiverorganets skjønn i den konkrete saken som avgjør om en skal melde fra eller ikke. Selv om en er klar over at det ikke kreves sannsynlighetsovervekt for å melde fra, kan regelen fortsatt være vanskelig å anvende i praksis. Et spørsmål de ansatte i skolen fortsatt kan stille seg er f.eks. hva slags informasjon og observasjoner som kan anses som meldepliktige (grensedragninger), og om det er noen krav til mengden av informasjon/opplysninger, samt sikkerheten og kvaliteten rundt disse. Det kan også stilles spørsmål om hvor stort spillerom det er for å kunne ta feil. Det er tydeliggjort ovenfor at meldeplikten kan inntre selv om en ikke har sikker informasjon. Dette tyder på at det er rom for feiltakelser. Likevel kan det stilles spørsmål om hvor store feiltakelser de ansatte i skolen kan tillates, og fortsatt være innenfor reglene om taushetsplikt (kravet til aktsomhet).

I forvaltningsloven § 17 reguleres forvaltningsorganers utrednings- og informasjonsplikt før det treffes vedtak. Denne handler om at en sak skal være så godt opplyst som mulig før et vedtak treffes. Utøvelse av meldeplikten krever ikke at skolen treffer noe vedtak.

Bestemmelsen gjelder derfor ikke direkte for de ansatte i skolen i forhold til meldeplikten. Det kan likevel reises spørsmål om ikke bestemmelsen kan brukes for å tydeliggjøre hvordan skolen ideelt bør sørge for et mest mulig opplyst saksbilde før en melder fra til barnevernet. Dette kan f.eks. handle om samarbeid med barnet og foreldrene før en tar skrittet med å melde fra. Det er likevel ikke anbefalt å samarbeide med foreldre i enkelte saker, f.eks. ved mistanke om seksuelle overgrep mot barnet. Her skal man melde i fra uten å si ifra til foreldrene på forhånd fordi det blant annet kan være fare for bevisforspillelse.⁹⁹

⁹⁸ Grongstad (2014) s. 135.

⁹⁹ Udir-10-2012 s. 8-9.

De ansatte i skolen bør helst undersøke saken før de melder fra til barnevernet. Likevel er det ikke alle situasjoner der det er nok tid til dette. Dette gjelder situasjoner der en oppdager så alvorlige forhold hos et barn at meldeplikten med sikkerhet inntreffer. Et eksempel på dette er den kjente Christoffer-saken. Christoffer ble bare 8 år, og døde etter langvarig mishandling fra stefaren sin. I en avisartikkel som gjengir vitneførselen i rettssaken mot Christoffer sin stefar blir flere ansatte i skolen utspurt av aktor. Assistenten som hadde Christoffer både på skolen og SFO beskriver at hun og Christoffer snakket sammen. Hun sier følgende: «Han fortalte at han hadde skadet seg på skapet en natt. Jeg spurte hva som var skjedd. Det ville han ikke si, men han sa han våkna med et smell og at stefaren var der». Videre beskriver hun at hun ikke festet lit til stefarens forklaringer om at Christoffer drev med selvskading. Hun sier følgende om dette «Det trodde jeg ikke en dritt på. Jeg trodde han ble mishandlet, han så ut som han var slått halvt i hjel».¹⁰⁰ I denne saken er det ganske tydelig at meldeplikten til assistenten hadde inntrådt. Hun sa ifra til sine overordnede på skolen, og de var enige i at noe måtte gjøres. Likevel utsatte de å melde fra, og noen dager senere ble Christoffer funnet død.

Når det kommer til den ansatte i skolen sitt spillerom når det gjelder den skjønnsmessige vurderingen i om det er nok informasjon eller om informasjonen er tungtveiende nok til å melde fra, kan det vises til tidligere omtalte (I punkt 3.2) Rt. 1995 s. 209. Saken tar ikke opp hva som ligger i «grunn til å tro» jf. bvl. § 6-4 andre ledd, men barnevernmyndighetens skjønnsutøvelse når det skal treffes vedtak. Grongstad påpeker i sin bok om juss i skolen at når Høyesterett i denne dommen setter en slik terskel for skjønnsutøvelsen til barneverntjenesten, som er en fagmyndighet, så må det legges til grunn at kravene til skolen i hvert fall ikke kan være strengere.¹⁰¹ Dette syntes rimelig med tanke på at barnevernet skal ha større erfaring i slike saker. Dommen illustrerer den vanskelige skjønnsmessige vurderingen og ikke minst situasjonen en står overfor når en skal vurdere om en skal melde fra til barnevernet eller ikke: «Avgjørende for meg ved den skjønnsmessige vurdering er først og fremst den vanskelige situasjonen som barnevernmyndighetene er i, i en sak som her. De har ansvar for å gripe inn når hensynet til barnet krever det. Ikke å gripe inn når det skulle vært gjort, kan være verre enn å gripe inn i et tilfelle der det senere viser seg å være uriktig.

¹⁰⁰ Indreiten (2012) (avisartikkel uten sidenummer, se litteraturliste for link).

¹⁰¹ Grongstad (2014) s. 136.

Når spørsmålet i saken er om det foreligger overgrep fra en far eller mor, er det ikke lett å behandle saken uten å komme i nærheten av utsagn som kan oppleves krenkende. Det kan gjelde mistanke om voldsbruk eller grov omsorgssvikt eller som her mistanke om seksuelle overgrep. Etter mitt syn må barnevernmyndighetene ut fra dette ha atskillig spillerom før det bør tilkjennes oppreisning fra en far eller mor, som uten tilstrekkelig grunn har vært utsatt for mistanke i en sammenheng hvor barnevernet har optrådt med deres barns beste for øyet.»¹⁰²

¹⁰² Rt. 1995 s. 209 (s. 220-221).

4. Sanksjoner

4.1 Brudd på taushetsplikten

Brudd på taushetsplikten kan straffeforfølges. Det er ingen generell strafferegel om brudd på taushetsplikt hverken i oppl. eller fvl. De ansatte i skolen kan imidlertid straffes med hjemmel i jf. Straffeloven (lov 20. Mai 2005 nr. 28) kapittel 21, nærmere bestemt §§ 209 eller 210. Strl. § 209 er den generelle strafferegelen for brudd på taushetsplikt, mens strl. § 210 tar for seg grovt brudd på taushetsplikt.

Det fremgår av strl. § 209 første ledd: «Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som røper opplysning som han har taushetsplikt om i henhold til lovbestemmelse eller forskrift, eller utnytter slik opplysning med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning.» Det fremgår av strl. § 209 fjerde ledd at grovt uaktsom overtredelse straffes på samme måte. Utgangspunktet i Straffeloven er at dersom det ikke står noe annet om skyldkravet, er det forsett som gjelder, jf. strl. § 21.

Dette betyr at den ansatte i skolen (og andre som rammes av bestemmelsen) må ha spredt *taushetsbelagte opplysninger* (der det ikke foreligger noen unntak), enten med *forsett* eller *grov uaktsomhet*, for å kunne straffes etter straffeloven.

4.2 Brudd på meldeplikten

Brudd på meldeplikten er i utgangspunktet ikke straffsanksjonert (med unntak for helsepersonell).

Selv om brudd på meldeplikten til barnevernet ikke er direkte straffsanksjonert, kan en bli straffet for brudd på tjenestefeil, jf. strl. §§ 171, 172 og 173. Som ved brudd på taushetsplikten må tjenestefeilen være forsettlig eller grovt uaktsom. I tillegg må det være **grovt brudd** på tjenesteplikten, noe som hever terskelen en del for når en kan bli straffet for tjenestefeil.

5. Lovendringer/de lege ferenda

I april 2018 ble det vedtatt lovendringer¹⁰³ både i opplæringsloven og barnevernloven (samt flere spesiallover), blant annet relatert til bestemmelsen om meldeplikt til barnevernet.

Lovendringene har ikke trådt i kraft i skrivende stund.

Bestemmelsene er gjort som et forsøk på å klargjøre meldeplikten til barnevernet. De nye bestemmelsene er så og si identiske, bortsett fra at bvl. § 6-4 gjelder offentlig ansatte generelt, mens oppl. § 15-3 kun gjelder ansatte i skolen.

Ny Oppl. § 15-3 skal lyde slik:

«(...)Tilsette i skolen skal utan hinder av teieplikta melde frå til barneverntenesta utan ugrunna opphald

- a) når det er grunn til å tru at eit barn blir eller vil bli mishandla, utsett for alvorlege manglar ved den daglege omsorga eller anna alvorleg omsorgssvikt,
- b) når det er grunn til å tru at eit barn har ein livstruande eller annan alvorleg sjukdom eller skade og ikkje kjem til undersøking eller behandling, eller at eit barn med nedsett funksjonsevne eller eit spesielt hjelpetrengande barn ikkje får dekt sitt særlege behov for behandling eller opplæring,
- c) når eit barn viser alvorlege åtferdsvanskar i form av alvorleg eller gjentatt kriminalitet, misbruk av rusmiddel eller ei anna form for utprega normlaus åtferd,
- d) når det er grunn til å tru at eit barn blir eller vil bli utnytta til menneskehandel(...)

Paragrafene i oppl. og bvl. blir ved disse lovendringene helt samsvarende. I de nåværende bestemmelsene nevner ikke oppl. menneskehandel. Siden oppl. er spesiallov for ansatte i skolen, er det positivt at pliktene står mest mulig tydelig i denne loven, og at denne ikke utelater deler av meldeplikten. En annen tydelig forskjell ved den nye bestemmelsen i oppl. §

¹⁰³ lov om endringer i barnevernloven mv. av 20. april 2018 nr.5.

15-3, er at den konkret tar opp hvilke typetilfeller meldeplikten knytter seg til. Dette i motsetning til den nåværende oppl. som kun henviser til ulike bestemmelser i bvl. De har heller tatt ut det mest sentrale innholdet i de spredte bestemmelsene i barnevernloven, og satt de direkte i bestemmelsen om meldeplikt, både i oppl. og bvl. Dette kan bidra til større oversikt for dem som skal forholde seg til loven.

En annen endring er at det er tilføyd at meldeplikten skal utøves uten unødige opphold. Dette er positivt, fordi det viser hvordan utøvelsen av meldeplikten ikke skal utsettes. Dersom meldeplikten er inntrådt, skal bekymringsmelding sendes til barnevernet så raskt som mulig. Dette kan bidra til å hindre at skolen utsetter meldinger og at saker blir liggende og vente i en dokumentbunke.

Lovendringen i oppl. § 15-3 andre ledd tydeliggjør også hva som ligger i vedvarende atferdsvansker. Bestemmelsen gir uttrykk for uttalelser som står i forarbeidene til nåværende bvl. § 6-4 andre ledd.

De nye bestemmelsene bruker fortsatt begreper som krever skjønnsmessige vurderinger. Formuleringen «grunn til å tro» er fortsatt anvendt, uten at dette er utdypet noe nærmere. I tillegg er suppleringen med «Uten unødige opphold» også noe som ikke er helt selvforklarende. Selv om bestemmelsene har samlet opp og klargjort tydeligere hva slags tilfeller som kan utløse meldeplikten, vil de ansatte i skolen fortsatt måtte foreta skjønnsmessige vurderinger som «Hva ligger i grunn til å tro?» og «Hva ligger i unødige opphold?». Likevel er det slik at faktum i bekymringssaker vil variere fra sak til sak. Selv om det kan være vanskelig å forholde seg til skjønnsmessige formuleringer er dette noe en ikke kan komme utenom i slike saker.

Før skrivingen av masteroppgaven stilte jeg meg et spørsmål om det kunne ha blitt utarbeidet mer objektive retningslinjer til ansatte i skolen for når meldeplikten inntreffer. På denne måten ville det kanskje ikke vært like «skummelt» å ta melde fra. Dersom en tok feil, kunne en henvist til at en kun hadde fulgt klare prosedyrer. Dette tror jeg imidlertid er vanskelig i praksis, nettopp fordi alle saker er forskjellige, og fordi det er flere hensyn som må ivaretas.

De ansatte i skolen må med andre ord bruke sitt faglige skjønn når de skal avgjøre om det skal meldes fra til barnevernet eller ikke. Hvis han/hun mener det er «grunn til å tro» at barnet f.eks. blir mishandlet, og dette i stor grad avhenger av den ansattes skjønn, kan han/hun

imidlertid i ettertid hevde at han/hun ikke hadde «grunn til å tro» at de aktuelle tilstandene forelå. Dette ser jeg på som en utfordring med regelsettet. Når loven åpner for skjønnsmessige vurderinger, kan det avhenge av erfaring og personlighet om en fanger opp mulig mishandling av et barn eller ikke. Det er derfor viktig at alle ansatte i skolen har kunnskap om meldeplikten, tegn på mishandling, omsorgssvikt, seksuelle overgrep, atferdsvansker o.l. Som nevnt i punkt 1.2 er grundigere opplæring vært savnet av blant annet av kommende lærere. Fra og med høsten 2016, ble det imidlertid bestemt at opplæring om vold og seksuelle overgrep skal bli en del av lærerutdanningen.¹⁰⁴ For at barnets mulighet til å få hjelp ikke skal avhenge av hvem han/hun møter i tjenesteapparatet, er det også viktig at det *faglige skjønn* som anvendes i vurderingen om en skal melde fra eller ikke, baseres på et mest mulig likt grunnlag.

En av årsakene til at enkelte bryter meldeplikten til barnevernet kan være belastningen det kan innebære. I Desember 2014 publiserte Aftenposten en reportasje som het «Læreren melder bekymring – barnevernet følger ikke opp». Læreren uttaler følgende: «Det er ikke bare å «melde bekymring» – det er vi lærere som blir sittende igjen med ansvaret uansett». Det står i artikkelen at læreren som tok kontakt med Aftenposten har en elev som har fortalt at han blir slått av den ene forelderen sin og at elevens atferd viser at noe er galt. Om dette uttaler den aktuelle læreren: «Jeg har meldt barnevernet, jeg har sittet i politiavhør, jeg har blitt skjelt ut en rekke ganger av forelderen og anklaget for ulike ting. Nå blir saken henlagt. Barnevernet kommer ikke videre. Jeg sitter igjen med eleven, med hele ansvaret, og er dypt bekymret».¹⁰⁵ Dette illustrerer viktigheten av at de som har meldeplikt også må få støtte og oppfølging (f.eks. fra ledelsen i skolen). Dette kan kanskje bidra til å senke terskelen for å melde fra.

¹⁰⁴Regjeringens internettside: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/larerstudenter-skal-fa-mer-kunnskap-om-vold-og-overgrep/id2484908/> (sist sjekket 29.05.18).

¹⁰⁵ Letvik & Skogstrøm (avisartikkel på nett uten sidetall) (2014) (se litteraturliste for link).

Litteraturliste

Lover

Kongeriket Noregs Grunnlov av 17. Mai 1814 (Grunnloven – Grl).

lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven-fvl).

lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova-bl).

lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven – bvl).

lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova – oppll).

lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven – pbrl).

lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell (helsepersonelloven – hpl).

lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven – popplyl).

lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven-strl).

lov 3. juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på bakgrunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven).

lov 19. mai 2006 nr. 16 om rett til innsyn i dokument i offentleg verksemd (offentleglova – offl).

lov 16. juni 2006 nr. 20 om arbeids- og velferdsforvaltningen (arbeids- og velferdsforvaltningsloven) (NAV-loven).

lov 18. desember 2009 nr.131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (sosialtjenesteloven).

lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).

Lovendring ikke trådt i kraft

lov om endringer i barnevernloven mv. av 20. april 2018 nr.5.

Konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) vedtatt 1950, inkorporert i norsk lovgivning i 1999.

FNs konvensjon om barns rettigheter (BK) vedtatt 1989, inkorporert i norsk lovgivning i 2003.

Rettspraksis fra Høyesterett

Rt. 1982 s. 764

Rt. 1989 s. 1363 (Sosialkurator-dommen).

Rt. 1995 s. 209

Rt. 2004 s. 844

Rt. 2006 s. 1672

Rt. 2012 s. 1051

Lagmannsretten

LA 2016 – 77824

Likestillings- og diskrimineringsnemnda

LDN-2015-65

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp. nr. 3 (1976-1977) Om lov og endringer I lov 10. Februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (regler om taushetsplikt m.m.).

Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven).

Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.).

Norges offentlige utredninger

NOU 1995 :18 Ny lovgivning om opplæring «... og for øvrig kan man gjøre som man vil».

NOU 2017: 12 Svikt og svik – Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Tilgjengelig for nedlastning på:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/> (sist sjekket 29.05.18).

Litteratur

Eckhoff, Torstein/Smith, Eivind, *Forvaltningsrett*, 10. utgave (Oslo 2014).

Eriksen, Evelyn/Germeten, Sidsel, *Barnevern i barnehage og skole – møte mellom barn, foreldre og profesjoner*, (Alta, Oslo 2012).

Grongstad, Lars, *Juss i skolehverdagen*, 2. utgave, (Vinstra 2014).

Holmboe, Morten, *Tale eller tie – om plikt til å avverge lovbrudd og uriktige domfellelser* (Jessheim 2017).

Kjønstad, Asbjørn, *Taushetsplikt om barn – kommunikasjon og samarbeid mellom helse- og omsorgstjenesten, skoleetaten, sosialtjenesten i NAV og barneverntjenesten*, 4. utgave (Oslo 2014).

Kjønstad, Asbjørn/Syse, Aslak/Kjelland, Morten, *Velferdsrett II Barneverns- og sosialrett*, 5. Utgave, (Oslo 2017).

Ofstad, Kari/Randi, Skar, *Barnevernloven med kommentarer*, 6. Utgave, (Oslo 2015).

Ulvund, Stein Erik, *Forstå barnet ditt: 5-8*, (2012) (Merk: denne boken ble opprinnelig utgitt i 2005 med samme tittel. 2012-versjonen oppgis ikke som 2. utgave av forfatteren).

Ulvund, Stein Erik, *Forstå barnet ditt: 8-12*, (Oslo 2007).

Woxholth, Geir, *Forvaltningsloven med kommentarer*, 5. utgave (Oslo 2011).

Tidsskrifter:

Andersen, Njål Wang, «Melde- og opplysningsplikt overfor barneverntjenesten», *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2008-28 s. 28-50. Tilgjengelig på lovdata ved søk på: FAB-2008-28.

Braarud, Hanne Cecilie mfl., «Kompleks traumatisering hos barn: en utviklingspsykologisk forståelse», *Tidsskrift for norsk psykologforening*, nr.10/2011 s. 968-972. Tilgjengelig online: http://www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=154970&a=2 (sist sjekket 29.05.18).

Gording Stang, Elisabeth, «Alle former for vold mot barn er forbudt- og straffbart?», *Kritisk Juss*, 2011 (37) nr. 3 s. 155-177.

M. Steine, Iris mfl., «Langvarig taushet om seksuelle overgrep – Prediktorer og korrelater hos voksne som opplevde seksuelle overgrep som barn», *Tidsskrift for norsk psykologforening*, nr.11/2016 s. 888-899. Tilgjengelig online: http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=473209&a=2 (Sist sjekket 29.05.18).

Syse, Aslak og Befring, Anne Kjersti, «Barn kan få blod uten foreldrenes samtykke», *Tidsskrift for den norske legeförening*, nr. 17/2003 s. 2477. Tilgjengelig online: <https://tidsskriftet.no/2003/09/rett-og-urett/barn-kan-fa-blod-uten-foreldres-samtykke> (sist sjekket 29.05.18).

Rapporter og undersøkelser:

Mossige & Stefansen (2016). «Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015». (NOVA rapport nr. 5, 2016). Oslo: Norsk institutt for forskning på oppvekst, aldring og velferd. Tilgjengelig for nedlastning på: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2016/Vold-og-overgrep-mot-barn-og-unge> (sist sjekket 29.05.18).

Øverlien & Moen (2016). «Takk for at du spør!». En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 3/2016). Tilgjengelig for nedlastning på: <https://www.nkvts.no/rapport/takk-for-at-du-spor-en-oppfolgingsstudie-om-kunnskap-om-vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn-blant-blivende-barnevernspedagoger-grunnskolelaerere-og-forskolelaerere/> (sist sjekket 29.05.18).

Rundskriv

Udir-10-2012 – Skolepersonalets opplysningsplikt til barneverntjenesten, sist endret 27.09.2012. Tilgjengelig online: <https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/ettertema/Ovrige-tema/Udir-10-2012/> (sist sjekket 29.05.18).

Artikler på nett/nettsider

«Asosial», *Store norske leksikon oppdatert 20. februar 2018*, <https://snl.no/asosial> (sist sjekket 29.05.18).

Barneombudet.no, «Taushetsplikt på skolen», <http://barneombudet.no/for-voksne/voksne-hjelper-barn/skole/taushetsplikt-pa-skolen/> (sist sjekket 29.05.18).

Indreiten, Aina Beate, «Vi skulle melde fra til barnevernet», *NRK 23. Mars 2012*, https://www.nrk.no/vestfold/_jeg-burde-fulgt-magefolelsen-1.8047731 (sist sjekket 29.05.18).

Letvik, Håkon/Skogstrøm, Lene, «Lærere melder bekymring – barnevernet følger ikke opp», *Aftenposten 4. desember 2014*, <https://www.aftenposten.no/norge/i/d44J/Lareren-melder-bekymring---barnevernet-folger-ikke-opp> (sist sjekket 29.05.18).

Malt, Ulrik, «Mishandling», *Store medisinske leksikon oppdatert 10. Desember 2014*, <https://sml.snl.no/mishandling> (sist sjekket 29.05.18).

Redd Barna sin offisielle hjemmeside, «Slik forteller barn om overgrep», <https://www.reddbarna.no/forstyr/slik-forteller-barn-om-overgrep> (sist sjekket 29.05.18).

Regjeringen.no, «Lærerstudenter skal få mer kunnskap om vold og overgrep», *20. April 2016*, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/larerstudenter-skal-fa-mer-kunnskap-om-vold-og-overgrep/id2484908/> (sist sjekket 29.05.18).

Eksempel på taushetserklæring: <http://www.skoledata.net/Kommune/Skjema/Sk5/sk5-32.htm> (Sist sjekket 29.05.18).

Veivisere

Helsedirektoratet, «Forebygging av kjønnslemlestelse: Tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse – veileder for helsestasjons- og skolehelsetjenesten», IS1746, (Sist revidert i 2014). Tilgjengelig online: <https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/forebygging-av-kjonnslemlestelse-tilbud-om-samtale-og-frivillig-underlivsundersokelse> (sist sjekket 29.05.18).

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, «Veiviseren om kjønnslemlestelse», tilgjengelig online: <https://www.nkvts.no/sites/Veiviser-KL/Pages/default.aspx> (sist sjekket 29.05.18).